

OVER DE
R U N D E R P E S T ,

VAN

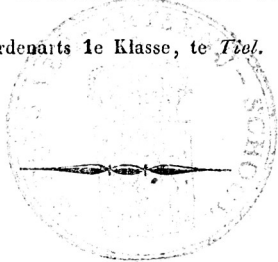
Dr. L. H. Bojanns.

Naar de Derde Uitgave,

VERTAALD DOOR

IGN. ELLERBROCK,

Paardenarts 1e Klasse, te *Tiel.*

AMSTERDAM,
WEYTINGH & VAN DER HAART.

C

575

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

... and the fact that the ...

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2913 030 3

31.86

OVER DE

C. 575

RUNDE RPEST,

VAN

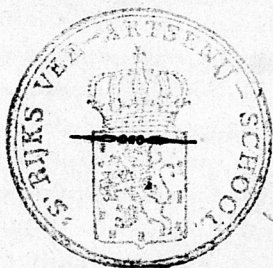
Dr. L. H. Bojanus.

Naar de Derde Uitgave,

VERTAALD DOOR

IGN. ELLERBROCK.

PAARDENARTS 1° Klasse, te *Tiel.*

AMSTERDAM,
WEYTINGH & VAN DER HAART.

---

*De middelen tot voorkoming en afwering dezer ziekte,
zijn ontegenzeggelijk van oneindig meerder waarde, dan
al de nog zoo zeer aangeprezene geneesmiddelen.*

DE RUNDERPEST.

ALGEMEENE EIGENSCHAPPEN DER ZIEKTE.

Zij wordt ook Hoornveezeuche, Lözerdurre, Veeziekte, Typhus der Runderen enz. genoemd, en is eene in de Oostelijke landen van *Europa* zoo dikwerf voorkomende ziekte, dat men haar op die plaatsen als eene daar te huis behorende ziekte zoude kunnen beschouwen: Behalve te *Hongarij*, verschijnt zij in geen land zoo dikwerf als in de streken van *Polen*; er zijn intusschen geene voorbeelden, dat de ziekte in *Litthauen* van zelve is ontstaan.

Zij ontstaat veelcer alleen door aansteking; en wel, door dat de ziekte uit naburige landen, in welke zij heerschende is, allengs tot ons overkomt, of wel door den invoer van vreemd vee, onder welke zich pestzieke beesten bevinden; of eindelijk, zij komt uit zulke oorden, waar de ziekte geheerscht en wel eenigzins gestuit, doch de aanstekingsstof nog niet geheel en al vernietigd, is. Van die plaatsen intusschen waar de ziekte heerschende is, grijpt zij naar alle zijden en oorden, waar zij maar eenigzins aanrakingspunten kan vinden, om zich heen. Zoo gaat zij verder van plaats

tot plaats, van provincie tot provincie, ja zelfs van land tot land, en heeft zoo doende zich alreeds (vroeger) over geheel *Europa* verbreidt. In zulken gang van aansteking en verderverspreiding — in welken deze ziekte veelvoudig op zulke plaatsen terugkeert, waar zij alreeds vroeger heerschen- de geweest is, maar nooit eenig beest, hetwelk alreeds eens door dezelve is aangetast geweest, ten tweeden male aan- tast, — wordt zij noch door weder, noch door de afwisseling van weder en jaargetijde, noch door de onderscheidene he- melstreeken van den aardbol, noch door eenig onderscheid en verschil van verpleging en onderhoud der dieren terug- gehouden; zij tast zonder uitzondering dieren van iederen ouderdom en kunne, van de verschillendste rassen en lig- chaamsgesteldheden aan, onder goede en slechte verpleging; bij de stalvoeding als bij den weidegang; (haar te gelijker tijd voorkomen, met het miltvuur hiervan uit- gezonderd) door andere ziekten, wanneer zij te gelijker tijd met deze bij een en hetzelfde beest voorkomt, geene wezenlijke veranderingen in hare eigenheden bespeu- en. Overigens is de voortgang dezer ziekte slepende, en vooral in zulke landen, waar het verkeer en de handel in vee niet aanzienlijk is, kan zij jaren lang blijven oortkruipen. Wanneer intusschen de ziekte eens onder een kudde is uitgebroken, heeft zij dit eigenaardige, dat zij dikans altijd maar een of zeer weinige beesten ziek worden; na 8 of 10 dagen stilstand, een tweede beest of maar eder zeer weinige te gelijk ziek worden; soms volgt ook daarna nog eens een stilstand tot een nieuw ziek worden van andere beesten; maar dan worden de tusschenruimten on- duidelijker, en meer en meer nemen nu de ziektegevallen in

deze kudde de overhand. Zoo kwaadaardig en aanstekend intusschen deze ziekte voor het rund is, zoo heeft zij toch nooit eenigen nadeeligen invloed op de gezondheid van den mensch of van andere dieren.

KENTEKENEN DER ZIEKTE.

De gewigtigste verschijnselen, welke zich bij de (door deze ziekte aangetaste beesten voordoen) zijn de navolgende:

Treurigheid, neerslagtigheid en waggelenden, onzekeren gang. Als het beest staat, worden de achterbeenen uitgestrekt onder den buik getrokken; langzamerhand treden ook de voorbeenen meer onder den buik terug, en de rug wordt naar boven in eenen bogchel gebogen; de staart staat meer regt uit van het lijf naar achteren, en is soms in eene aanhoudende kwispelende beweging. De zieken zien angstig en onrustig naar het lijf om, gapen, verschuiven de achterkaak heen en weér, knersen op de tanden. Somwijlen brullen zij hevig, worden boosaardig en wild, en beginnen met de hoornen te stooten. Het haar wordt ruw en staat over eind; het beest geeft door aanhoudende ligte rillingen koorts te kennen. Daar waar de lendenwervels aanvangen, begint soms, maar niet altijd, het haar overeind te staan, soms zelfs in een boschje naar boven, en deze plaats is bij het drukken ook pijnlijk. Neus en oogen zijn droog en de laatste rood en troebel. Het herkaauwen wordt verminderd, de eetlust blijft wel, maar het beest heeft grootere keuze in het voedsel; de melkafzondering vermindert met de afwisselende dagen.

Hierbij gaat, in verreweg de meeste gevallen, eene korte afstootende, doch diep uit de borst komende, zich niet dikwijls herhalende hoest, vergezeld.

Deze toevallen, welke als voorboden kunnen gelden, en alleen bij voorgenomene proeven door inëntingen naauwkeurig nagegaan zijn, worden in het algemeen overzien, en schijnen tot aan den 7den dag na de aansteeking te blijven duren.

Op den 7den en 8sten dag breekt de ziekte volledig duidelijk uit.

Men neemt een rillen en sidderen der huid waar, voornamelijk aan de beenen zichtbaar; de hoornen worden afwisselend dan warm dan koud. De neerslagtigheid, afgematheid en ongerustheid nemen zeer toe; de zieken schudden den kop dikwerf met in de hoogte gehouden en mond; zij gaan liggen, maar staan spoedig weer op; tusschenbeiden laten zij kop en ooren hangen; de hoest wordt menigvuldiger; de afzondering van melk houdt op; het herkaauwen wordt zichtbaar minder, zoo ook de eetlust. Het lijf is of van het begin af verstopt, of de mest-afgang geschiedt nu zeer dikwerf; maar in kleine hoeveelheden van zwarte, gelijk verbrande mest. Uit de oogen en den neus vloeit rijkelijk een, in het begin helder, waterachtig, soms taai, slijmig vócht, hetwelke alreeds van den 8sten dag af aanstekelijk is. Mond, keel en tandvleesch worden rood; spoedig ontdekt men in den mond witte blaren, van welke zich de opperhuid aflaat en roode wratten of wondplaatsen achterlaat, welke zeer ligt bloeden; in de hoeken van den mond en de lippen hooft zich de losgescheurde opperhuid van den mond als een witachtig, vettig smeer

op. In dezen stadio der ziekte is de hartslag niet te voelen; en het uit de ader gelaten bloed stold in eenen klomp, zonder zich in zijne bestanddeelen te verdeelen; hetwelk intusschen geen aan deze ziekte uitsluitend toekomend verschijnsel is, daar het ook bij andere hevige ontstekingsziekten waargenomen wordt.

Deze aangegevene verschijnselen nemen meer en meer in hevigheid toe: de dieren liggen veel uit, verzwakking, meest al met links op de ribben gebogen kop; de rug wordt bij het aantasten pijnlijker; niet zelden ontdekt men op denzelfden eene uitslagziekte of eene ophooping van lucht onder de huid, een zoogenaamd windgezwel; de ademhaling wordt moeilijker, doch niet zeer schielijk; de uitvloeijing uit de oogen en den neus wordt etterachtig; de eetlust is zeer verminderd; het herkauwen houdt geheel op; er stelt zich een stinkende doorloop in.

KWADE UITGANG.

Eindelijk volgt een aanhoudend liggenblijven; steunende ademhaling, met hevig slaan met de flanken; bloedigen, zeer stinkenden doorloop, soms vergezeld met het uitzakken van den aarsdarm; slijmige, kwalijk riekende uitvloeijing van speeksel; de eet- en drinklust is geheel verdwenen; het dier verdraait den hals en kop; de lippen en de tong worden koud; de ademhaling wordt angstig, de uitgestootene lucht is koud en de mond wordt hierbij opengehouden; met het plotselinge ophouden van alle excretiën volgt dan de dood — gewoonlijk van den 12den tot den 15den dag na de aansteeking, zelden vroeger, somwijlen later.

GOEDE UITGANG.

Bij eenen beteren uitgang der ziekte komt het tot deze laatste slimme verschijnselen niet: de dieren worden alreeds vroeger monterder; zij beginnen te blijven liggen, zij bewegen den staart en de ooren, likken den neus; de hartslag wordt matig voelbaar, doch niet onstuimig; de ademhaling is minder bezwaarlijk; de eetlust en het herkauwen neemt meer en meer toe, welk laatste verschijnsel onder alle andere het zekerste van de beterschap is.

Ook bij dezen beteren uitgang der ziekte gaat dezelve toch eerst langzaam tot de volledige gezondheid terug, ja niet zelden veroorzaakt zij nog onderscheidene onaangename gevolgen.

GEVOLGEN.

Onder de voornaamsten dezer behooren:

1. Het verwerpen, hetwelk in enkele gevallen alreeds bij de hoogte der ziekte plaats vindt, maar ook bij de reeds ingetredene beterschap soms nog doodelijk wordt.

2. Verstopping en opgeblazenheid; bijzonder in die gevallen, wanneer bij de intredende beterschap aan den toenemenden eetlust al te veel wordt toegegeven, en aan de nog zwakke verteringswerktuigen grove harde voederstoffen worden toegediend, welke deze wegens hare hoeveelheid en vastheid niet verdragen kunnen.

VOORZEGGING.

Of overigens in het algemeen bij deze ziekte een' goeden

of kwaden uitgang te hopen is, moet na de verschillende omstandigheden worden beoordeeld. Gewoonlijk is de ziekte kwaadaardiger en doodelijker op zulke plaatsen, waar zij in lang niet geweest is, en goedaardiger daar, waar zij alreeds eenigen tijd of dikwijls heeft geheerscht, of huisvestende is geworden. (Het vee uit de steppen van *Polen* komt er, door elkander gerekend, ligter door; maar toch zijn er ook menigvuldige uitzonderingen, en de schrijver heeft het in *Polen* meermalen beleefd, dat, als men de ziekte hunnen gang liet gaan, van eenen veestapel van 100 tot 200 stuks er maar 10 of 20 stuks overig bleven; zoo dat men zelfs in deze landen de ziekte voor goedaardig houdt, indien er het vijfde deel van den veestapel overig blijft en gered wordt.) Zij schijnt minder doodelijk in den winter en het voorjaar, meer doodelijk in den zomer en het hevigst en gevaarlijkst in den herfst te zijn. Van deze meerdere of mindere hevigheid der ziekte bij de individuen, die door haar worden aangetast, onderscheide men intusschen wel den meer spoedigen of meer langzamen voortgang der ziekte in het algemeen. Deze voortgang derzelve of eigenlijk de aansteking volgt andere wetten. — Zij is in den zomer, en als de beesten in de weide zijn, langzamer, omdat de beesten niet dicht en eng bij elkander staan, de zieken zich van zelve van de gezonden afzonderen, en ook de grootere hitte den aanstekingsstof meer vernietigt; in der winter intusschen bij de stalvoeding is de aansteking en de voortgang der ziekte veel schielijker, omdat het bij elkander staan in de stallen en de onmiddelijke en middeljke overdraging van den aanstekingsstof, zelfs door de naburige bezoeken der menschen, de aansteking zeer bevordert. Doch

maken ook hier enge of ruime plaatsen in den stal, in de hoven, in de dorpen, een levendig of gering vertier, veel communicatie door zeer bezochte wegen enz., zeer groot onderscheid.

De vette en sterke dieren lijden meer door deze ziekte dan de zwakken en de zuigenden. Bijzonder groot is het gevaar bij dragende beesten; deze verwerpen niet zelden in, of in het beste geval, na de doorgestane ziekte. Minder gevaar is er bij jonge, niet dragende beesten. Een zeer onzeker verschijnsel en teeken is de altijd aanhoudenden, voortdurenden eelust. Buitendien nog moet het gevaar na de boven, bij den goeden en kwaden uitgang, aangegevene verschijnselen afgemeten worden, en het kan hierbij als regel gelden, dat zoo lang steunen, anken, treurigheid en het gemis van herkaauwen waar te nemen zijn, van geene beterschap de reden kan zijn.

TEEKENEN BIJ DE GESTORVENEN.

Bij de lichamen van de aan deze ziekte gestorvenen of in den loop der ziekte gedooden dieren vindt zich voornamelijk de galblaas van eene ongewone grootte; zij is tot berstens toe vol, met eene waterachtige gal met slijmig neerplofsel; de derde of bladermaag is hard, en opgevuld met droog, vast tusschen de bladen zittend voedsel, aan hetwelk de huid van deze bladen in aschgrijze, blaauwachtige, verdroogde stukken hangen blijft. De vierde maag vertoont, opengesneden zijnde, aan zijne binnenste vlakke hoogroode, roodblaauwe, zwartroode streepen, hier en daar brandige plekken; en deze verschijnselen eener vooruitgegangene ontsteking laten zich meer of minder bij van de aan den maag gelegene

darmen nagaan. Niet zelden vindt men ook aan andere deelen van den onderbuik en der borstholte sporen van ontsteking en het vuur, doch dit is niet altijd zeker. Somwijlen als deze ziekte dieren aantast, welke voor de longziekte dispositie hebben of daaraan reeds laboreren, bevinden zich bijzondere ziekelijke verschijnselen aan de longen, welke minder hebbelijk aan de veepest zijn dan aan de longziekte.

Nooit intusschen vindt men bij de aan de runderpest gestorvene lijken, dat de milt bijzonder opgedonzen, dikker en vergroot, of dat de longen zoo murw en zwart zijn, zoo als dit bij het miltvuur wel het geval is. En nooit gaan de lijken, zoo als bij deze laatste ziekte, zoo spoedig en plotseling in verrotting over.

OOZAKEN.

Al wat men in de boeken leest, al wat verstandige of onverstandige menschen er over zeggen, dat de runderpest door ongunstige weersgesteldheid, door slechte opvoeding en onderhoud van het vee, door nadeeligen invloed van het weêr of van voederstoffen, door afmattingen of uitputtingen wordt veroorzaakt enz. is ongegrond. Deze zoo ten onregte hier beschuldigde oorzaken hebben wel dikwijls menigvuldige kwade uitwerkselen en nadeelen bij het vee, ten opzichte van de gezondheid ten gevolge; maar de runderpest kunnen zij alleen nooit veroorzaken. Deze ontstaat bij ons (*Lithauen*), even zoo als in *Duitschland*, eenig en alleen door aansteking; toch is de aard en wijze der aansteking zoo menigvuldig, dat het dikwerf zeer moeijelijk wordt om ze te verhinderen.

De zieken steken door het verkeer met de gezonden deze laatsten aan, zoowel op den stal, als in de weiden, op de algemeene drenkplaatsen, op de publieke wegen, op de markten, enz. Aanstekend werken de vochten, welke uit den neus en de oogen vloeijen, het speeksel, het bloed, de gal, de pis, de mest, het ruwe vet, de onbereide huiden, de hoornen, het door de zieke beesten bemorste voeder, stroo en ander stal-requisitiën. (In het begin van 1800 werd op deze wijze de ziekte van *Frankrijk* naar *Engeland* overgesleept door ruwe huiden, en in 1770 uit *Holland* naar *Engeland* door onzuiver voedsel. Zoo strooide in een ander geval een veebezitter aan zijn eigen vee het stroo onder, hetwelk van een op hetzelfde liggend beest aan runderpest lijdende, bloedig was geworden, en in 8 dagen had hij de pest onder zijn vee) De aanstekingsstof wordt door menschen overgedragen, die met de zieke beesten omgaan of hare stallen bezoeken, door dekens, ja zelfs door dieren van verschillende soorten, als: honden, katten, schapen enz., welke in de stallen, waar pestzieke beesten hun oponthoud hadden, waren verbleven en den aanstekingsstof bij zich droegen, alhoewel zij zelve hiervan niet ziek werden.

De aanstekingsstof wordt onderhouden of gebonden door het gemis der buitenlucht en door matige koude. Zoo ook kunnen diep liggende lagen van den mest nog de ziekte voortbrengen; en oplettende waarnemers willen bemerkt hebben, dat de kracht der, voor ieder toetreden en bijkomen der buitenlucht vrij gebleven aanstekingsstof jaren lang is werkende gebleven.

Als men hierbij nu nog de tamelijk algemeen aan te nemen onbekendheid met de eigenaardige eigendommeijk-

heden der ziekte in aanmerking neemt, en even zoo het ongelooft aan de aanstekende natuur, de bedriegerijen der veehandelaars, het gemis aan noodige bekwaame en der zaak kundige veeartsen, den onjuisten en soms verkeerden raad der naburen, der herders, der kwakzalvers enz., het heerschende bijgeloof, het vertrouwen op hoog geprezen opgevijselde, maar ongelukkig niets helpende middelen, de uit boosheid en kwaadwilligheid van kwaadgezinde naburen, of uit geld- en winstzucht van vilders, looijers, afdekkers of zelfs van onkundige veeartsen wetens en willens veroorzaakte overdraging en verspreiding van de aansteking der ziekte (*); en verder de zoo veel tijd roovende (zeer dikwijls onnutte) omwegen en handelingen van het politie- en het geneeskundig personeel en hare werkzaamheden, de onwilligheid of ongenegenheid van vele veebezitters om hunne kudden ten welzijn van het algemeen op te offeren, van welker noodzakelijkheid zij geenzins overtuigd zijn of willen zijn enz. hierbij rekent: — zoo zal men ook niet meer over de duizendvoudige ja ontelbare wegen verbaasd staan, welke hierdoor voor de verdere verspreiding dezer zoo gevreesde ziekte, en hare verwoestingen openstaan en nog meer opengesteld worden.

(*) Er zijn zelfs voorbeelden, dat door slechte booze menschen stukken van vleesch enz. van aan de runderpest gestorvene dieren op de hoven en in de stallen van veebezitters, welker vee van de runderpest was verschoond gebleven, geworpen zijn.

ONDSCHIEDINGSTEEKENEN DER RUNDERPEST
VAN ANDERE ZIEKTEN.

In hetgene, wij tot dusverre over de eigenaardigheden der runderpest gezegd hebben, is wel alreeds datgene aangeeteekend, wat tot onderkenning dezer ziekte en tot onderscheiding van andere ziekten noodig te weten is, doch zal het toch nuttig zijn, om de hierop bedoelende hoofdpunten onder een zekerder overzigt te brengen en op te sommen.

Men onderkent alzoo de runderpest:

1. Aan den gang en het beloop der ziekte, en wel, dat zij van afgelegene en naburige plaatsen gedurig nader en nader komt; dat zij van die plaats, waar zij eens is uitgebroken, zich naar alle kanten en zijden verder verspreiden kan; of door vreemd, verdacht vee kan of wordt ingesleept en alleen het rundvee aantast; verder daaraan, dat in eene kudde vee, waar de ziekte uitbreekt, in het begin maar één of hoogstens weinige stuks vee (en niet vele tegelijk) en na eenen 8. of 10-daagschen stilstand, weder één of eenige weinige stuks, die met de eerst ziek gewordenen het naaste in aanraking waren, ziek werden, in het vervolg intusschen, met onbepaald wordende tusschenruimten en in vermeerderde verhouding gedurig meerdere stuks ziek worden; — verder, dat zij in bepaalde tusschenruimten verloopt, in het begin zachtardiger, nu en dan stijgende en zelden of ooit voor den 4den of 5den dag na de aansteking doodelijk inwerkt. Bij deze berekening zijn intusschen de kenteekenen der uitgebrokene ziekte niet te overzien; zooals dikwijls door dezulken geschiedt, welke van den onvoorziens

ingevallen dood spreken, omdat zij de vroegere ziekteverschijnselen overzien en miskend hebben.

2. Aan eigenaardige ziekteverschijnselen: de neerslagtigheid en treurigheid, het staan met zamen onder den buik gestelde beenen en gekromden rug, het regtuitsteken van de staart, een kortedrooge hoest, het ophouden van het herkaauwen, hetknarsen met de tanden, het gapen, hoofdschudden, steunen, de roodheid der vliezen van den mond, de witte blazen en de verwonde plaatsen op de tong, het tandvlesch en aan de lippen, eerst drooge, dan ingevallene tranende oogen, de uitvloeijing uit den neus, de doorloop en de zeer groote sterfte, welke deze ziekte met zich sleept.

3. Aan het, bij de lichamen aan deze ziekte gestorvene of gedoode dieren gevondene: zoo als de groote galblaas, de opzetting van den derden maag, het verharde voedsel, de sporen van ontsteking en het vuur in den vierden maag.

4. Aan het gemis der teekenen, welke eene andere ziekte te kennen geven, namelijk: dat het bloed in de aderen der gestorvenen niet zwart en teerachtig, dat geene ophooping van water of lucht enz. tusschen vel en vleesch voorkomen — zoo als bij het miltvuur; dat de longen niet tot eene vaste verharde en vergrootte massa veranderd zijn — zoo als bij de longziekte.

Aanmerking 1. De tusschenruimten van 8 dagen tusschen het eerste en tweede ziekgewordene stuk vee, zijn een voor- naam en gewigtig kenteeken, om de runderpest, bij haar ontstaan onder eene kudde, te onderkennen.

Indien in het begin b. v. bij het opgestalde vee, een of

ander stuk door overdraging van de aanstekingsstof ziek wordt, zoo worden door hetzelfde de het naast bij staande, ter wederzijden, beide beesten het eerst aangestast; bij deze laatsten breekt de ziekte eerst na 8 dagen, nadat de ziekte bij het eerste stuk vee openbaar geworden is, uit.

Van en door deze twee naaststaanden op nieuw ziek gewordenen, worden door de ziekte voornamelijk weder de, het naast bij deze staande, beesten bedreigd, en breekt de ziekte bij dezelve 8 dagen later dan bij het tweede stuk vee uit.

Omdat intusschen, de bron der aansteking bij een grooter getal van reeds aangestoken beesten vermenigvuldigd is, en de ziektestof door tusschenligchamen, gereedschappen, menschen enz. ligter alom verbreid wordt, zoo gebeurt het ook ligt dat buiten de allernaast staanden, ook verwijderd in den stal staande beesten door de ziekte aangetast worden; en omdat deze overdraging van de aanstekingsstof even zoo wel op den eersten dag van de openbaar geworden uitbreking der ziekte plaats vinden kan, als op den 2den, 3den of 4den dag enz. zoo ziet men ook het ziek worden van die in meerdere dagen na elkander aangestokenen ook niet meer regelmatig in tusschenruimten van 8 dagen. Met de toenevende verhouding der ziektegevallen verdwijnen daarom ook de sporen van deze bepaalde tusschenruimten, en dagelijks komen er nieuwe zieken.

Het aangehaalde geldt bij een regelmatig beloop der ziekte. Bij al het gewigt aan dit beloop der ziekte tot onderkenning der runderpest en tot onderscheiding van andere ziekten, mag men intusschen aan dit hier opgestelde, niet altijd en

alleen geloof slaan. Het zoude daarentegen kunnen gebeuren, dat men andere ziekten met de runderpest verwisselde, of zelfs het spoor om de laatste te onderkennen, zoude kunnen verliezen.

Het kan namelijk; om maar eenige uitzonderingen op te noemen, gebeuren, dat:

1. Toevallig in de tusschenruimte van 8 dagen, twee aan het miltvuur lijdende beesten stierven; of er kunnen:

2. Bijzonder daar, waar de beesten in de stallen niet op afzonderlijk bepaalde plaatsen worden aangebonden, maar, zoo als het in *Polen* gebruikelijk is, vrij loopen, door een eenig ziek stuk vee, meerdere stukken in den stal of in de kudde, en op meerdere dagen achter elkander worden aangestoken, zoodat de ziekte spoedig in den geheelen veestapel, bij vele na elkander ziek gewordenen, zonder tusschenruimte van de 8 dagen, verschijnt, en zelfs de allereerste tijdruimte der overdraging verborgen blijft, juist omdat men het in den veestapel rondlopende beest, aan de ziekte lijdende, niet met eene bijzondere opmerkzaamheid gadegeslagen heeft.

3. Een pestziek beest kan, in plaats van op den eersten dag der bij hem uitgebrokene ziekte eerst op den 4den of 5den dag derzelve de aansteking mededeelen.

De aangestokenen worden alsdan eerst op den 12den of 13den dag, na het eerste ziek geworden zijn, zelve ziek.

4. Het stuk vee, het eerste door de pestziekte aangetast, of aan deze ziekte gestorven, kan wegens eene toevallige afzondering, gedurende het nog in leven zijn, voor het gezonde vee nog onschadelijk gebleven zijn, en van zijne overblijfselen na den dood, de ontsteking eerst na eenige dagen uitgaan, zoodat eene tweede ruimte van meerdere

weken, tusschen het eerst gestorvene en het tweede ziek gewordene beest overblijft.

5. Het geschiedt somwijlen, dat de eigenaar van eenen veestapel (ter oorzaak van het geringer verlies, of om eene onderzoeking en de verordeningen der politie (met hare zoo dikwijls verkeerde en overtollige ap-en-depentiën) te ontgaan, een verdacht of pas ziek geworden stuk vee aan den slager verkoopt, of hetzelfde slagt of anderzins verduisterd, en op deze wijze voor den opmerkenden onderzoeker een tusschenlid in de ketting der aansteking verloren gaat, hetwelk het spoor van de aanstekingsperioden onduidelijk moet maken.

6. Het kan ook door tusschenligchamen, door aanstekende uitwerpselen, mest enz., zonder persoonlijk tegenwoordig zijn van een pestziek beest, de peststof meerdere dagen achter elkander op enkele stukken van eene anderzins gezonde kudde worden overdragen, die alsdan na elkander ziek worden en weder na elkander hunne naburen aansteken, zoodat de tusschenruimte van 8 tot 8 dagen meer en meer onkenbaar wordt.

Deze en andere mogelijke uitzonderingen van het gewone beloop der ziekte mogen wij, willen wij bij de onderkenning der veepest zeker gaan, niet onopgemerkt laten.

Aanmerking 2. Wij kunnen niet nalaten onder de aanvoering der wezenlijke verschijnselen en toevallen der run-derpest aan te merken, dat er in de beoordeeling der eigenaardige verschijnselen ook een eigenaardig misverstand heerscht. Er zijn namentlijk lieden, die zich daaraan stooten, dat hiervan de treurigheid, het knersen met de tanden enz., en, bij de lijken voorkomende verschijnselen van ophooping en verdrooging van het voedsel in den derden maag en van tot berstens

toe volle ophooping van gal in de galblaas enz., de rede is. Het eerste, zeggen zij, zijn algemeene koortstoevallen, en men vindt hetzelfde ook bij andere ziektegevallen, waarbij de dieren aan gestoorde spijsvertering enz. lijden. Dit zij toegestaan; maar zullen daarom dan de verschijnselen, welke bij de runderpest nooit ontbreken, moeten worden verzwegen, juist omdat zij aan deze ziekte niet uitsluitende toekomen, maar ook bij andere ziekten voorkomen.

VOORBEHOEDMIDDELEN.

Wij komen nu tot de middelen tegen de runderpest, en wel voor het eerst tot de voorbehoedmiddelen, welke bij deze ziekte ontegenzeggelijk van oneindig meer waarde zijn, dan alle de nog zoo zeer aangeprezen genees- en heelmiddelen.

Te voren hebben wij reeds gezien, dat de runderpest alleen door aansteking ontstaat; hieruit volgt nu ook van zelve, en dit is door veelvoudige ondervinding bewezen, dat de aangewende praeservatieve geneesmiddelen tegen deze ziekte ondoelmatig zijn, en dat de ziekte eenig en alleen door vermijding en verhoeding der aansteking kan worden tegengegaan.

De wijze en de wegen waarop dit geschiedt, zijn verschillende, al nadat het gevaar groot, en voortdurende of voorbijgaande is; zij zijn ook verschillende al nadat de gelegenheden voor de voorbehoedmiddelen gunstig of ongunstig zijn, en zij vereischen verders daarom ook eene meer uiteengezette beschouwing.

Indien wij allen, de runderpest tegengaande hulpmiddelen in haar geheel beschouwen, zoo zijn hieronder ten eerste te noemen; de drie voorbereidende middelen: het opentlijk

onderwijs over de natuur der ziekte, de volksverlichting en de instelling eener algemeene veeverzekering, zonder welke alle overige maatregelen gebrekkig zijn en dikwijls het doel missen.

Daaraan staat het naast het afwerende middel de Quarantaine, of de gezondheidsproef-aanstalten, om de ziekte op de grenzen der landen den ingang te beletten.

Op deze volgen dan de verdelgingsmiddelen: voorop de bijl, (het doodslaan) als het werkzaamste en uitgemaakt weldadigste, als het met zaakkennis en moed en kracht, spoedig en nadrukkelijk, zonder sidderen en beven, zonder tegenbedenkingen gebruikt wordt. Het spreekt hier van zelve, dat noodige hulpmiddelen tot verdelging aan den overig geblevenenen peststof hierbij gelijktijdig gebruikt worden. Dan de in hare werking alreeds onzekere, afzondering van enkele hoven en hofsteden, de nog dubbelzinnige oprigting van peststallen voor zieken en verdachten, en de inenting in deze instellingen niet zoowel als verminderingsmiddel, maar tot bevordering en bespoediging van het doorzielen en tot beëindiging en verdelging der ziekte. Ten laatste het drukkende en den welstand zeer benadeelend en ondermijnend middel, het sperren en afzetten van geheele provinciën en landen, hetwelk intusschen niet anders dan gelijktijdig met de krachtadige handhaving van het verdelgingsmiddel zijn doel kan bereiken, en alleen dan een hulpmiddel verdiend genoemd te worden, indien het door deze ondersteund en van den meest mogelijk korten duur is.

1. REGELEN BIJ DREIGENDE ZIEKTE.

Quarantainen.

Wij spreken ten eersten daarvan wat tot afwering der ziekte te doen is, indien dezelve uit eene naburige provincie of grens, of uit eene meer of minder verwijderde afsluitingsplaats herwaarts dreigt, over te komen.

Voorondersteld, men hebbe zich door zekere en deftige gronden overtuigd, dat werkelijk de runderpest op de beoelde plaatsen heerscht, zoo wordt het noodzakelijk :

1. op het zorgvuldigste daarvoor te waken, dat runderen, uit de naburige ziekentreinen komen, en veel meer; dat pestzicke beesten met de gezonde beesten worden bij elkander gebragt. Deze voorzigtigheidsmaatregel mag zelfs dan ook niet nagelaten worden, indien het ingevoerde vreemde vee uit eene verafgelegene streek komt, in zoover deze voor het algemeen als verdacht bekend staat.

Alhoewel men gewoonlijk geloofd, dat eene kudde uit verre landen, met het aanstekingsgift bezwangerd, vele weken lang voortgedreven kan worden, zonder dat er onder weg eenige aan gestorven zouden zijn, zoo is dit toch niet altijd zoo. De uren ver gedrevene kudde kan een enkel stuk bezitten, hetwelk wel gezond schijnt, maar toch aangestoken is, of onderweegs onder het doordrijven door een aangestokene plaats, aangestoken wordt, en bij hetwelk zich alzoo de ziekte van hare natuur na binnen 6 dagen eerst op den weg ontwikkelt, zoodat zij van den 8sten tot den 12den dag na het uitdrijven voor de overige kudde dan eerst aansteekende wordt. Het zickgewordene dier verwijdert zich

van zelve van de overigen, staat op de weide alleen en verstrooid, volgt op de reis langzaam de overige voortgedrevene achterna, komt alleen met zeer weinige der anderen in aanraking, steekt daarom ook maar een of zeer weinige beesten aan; en wordt zelfs door de drijvers der kudde of doodgeslagen of begraven (hetwelk de Hongaren plegen te doen) of als vermoeid, toevallig ziek geworden, onderweg verhandeld, en geslagt of anders verkocht, (zoo als dit de Poolse veelhandelaren plegen te doen). Men heeft voorbeelden, dat listige drijvers de liggengeblevene zieken een been verstuit of gebroken hebben, en zulke beesten, onder wissel van eene zoodanige toevallige veroorzaakte belediging, aan slagers verkochten, van welke dan de aansteking, zonder dat deze hiervan kennis droegen, verder verspreid werd. De overige beesten der kudde zetten hunnen weg voort met het eene of andere pas aangestokene, bij welk zich evenzoo de ziekte in 6 tot 8 dagen ontwikkelt. Met deze zieken herhaalt zich hetzelfde, hetwelk met het eerst ziekgewordene geschiedde, en de geheele kudde, soms maar met zeer weinige stuks minder, komt honderde mijlen ver aan, zonder meer dan weinige aangestokene nog onder zich te hebben. Zoo geschiedde het, dat Ukraïner en Podolische ossen tot *Silesiën* en *Pruissen*, en Hongaarsche naar *Oostenrijk* en *Italiën* de ziekte heensleepten; en dit geschiedt ook nu nog, indien men niet de noodige voorzigtigheid aanwendt. De geschiedenis der runderpest van alle tijden levert hieromtrent veelvuldige bewijzen op, en er is namelijk geen oorlog, waar Poolse of Hongaarsche runderkudden medegenomen werden, zonder zulke verschijnselen, voorbijgegaan. De voorzigtigheid tegen

vreemden verdacht. (*) rundvee kan dus niet ligt te ver gedreven worden, en er bestaat, zooals ook de ondervinding ons weer evenzoo leert, geene instelling, welke zoo bepaaldelijk tegen het in- en uitbreken der veepest beveiligd, als welingerigte quarantainen op de grenzen van die landen, van welke uit vreemde kudden vee, welke de ziektestof met zich voeren, ingedreven worden.

In lateren tijd heeft men, met veel ophef ten opzichte der openlijke gezondheidsverpleging, de vraag opgeworpen, of nie de quarantaine-instellingen als wegens hare groote kosten, den handel zeer bezwarende, tot daarheen te beperken ware, dat men de aan de grenzen aankomende kudden vee alleen aan eene kortstondige, 24 of 48 uren lange, onderzoeking onderwierp, en als men vond, dat zij in dezen tijd niet ziek wierden, op bepaalde aangewezenen wegen en routen onverwijd verder te laten trekken? En of men intusschen zulke kudden vee voor verdacht houden en opgeven moest, en de inwoners van die plaatsen, door welke het vee gedreven wordt, voor hun waarschuwen en tot voorzigtigheid aanmanen? Deze vraag kunnen wij niet voegzaam toestemmen, en wel om de volgende gronden:

a) Omdat het geheel en al onmogelijk is eene, uit vreemde

(*) Verdacht is in het algemeen al het Hongaarsche en Podolische rundvee; intusschen niet deze alleen, maar al het andere uit een land waar de runderpest heerscht. Men moet daarom ook bij de ligtste verdenking, geen vreemd vee dadelijk en ondoorzocht in zijnen stal opnemen, en moet dit toch geschieden, dan dient men het ten minsten vooreerst afgezonderd op te stallen en 3 dagen lang te observeren, alzoo aan eene gezondheidsproef te onderwerpen.

landen op de grenzen aankomende kudde vee naauwkeurig genoeg te onderzoeken en over hunne gezondheidstoestand te oordeelen, zonder de gezondheidsproef van ten minsten 8 of 10 dagen. De dieren kunnen met schijnbare lust eten en toch ziek zijn; zij kunnen gezond zijn, en toch den aanstekingsstof bij zich dragen van een, misschien soms eerst gisteren uit haar midden verwijderd ziek geworden beest. Gezondheids-attestatie en gezondheids-papieren der veehandelaren, een volledig getal der kudde, bewijzen van gedane verkooping en onder den weg enz. beteekenen in het geheel hoegenaamd niets. List en geld maken het bedrog overal gemakkelijk.

b) Omdat zulk eene inrigting alsdan de eerste onderzoeking zoo ligt geheel oppervlakkig maakt. Men zal zich verontschuldigen [met de onmogelijkheid, om de verborgene ziekte te onderkennen en met de uitvlugt, dat men het vee toch reeds voor verdacht verklaard heeft.

c) Omdat er op de voorzigtigheid van de inwoners, al zijn zij ook gewaarschuwd, niet veel te rekenen is; omdat deze, zoo als de ondervinding honderdvoudig leert, zelfs tot haar eigen openbaar voordeel, gewoonlijk door dwang en met moeite moeten aangehouden worden.

d) Omdat eindelijk de voorzigtigheid der landbewoners, die zoude zij ook plaats vinden, toch zeer spoedig verflauwen en in zorgeloosheid overgaan zal, indien er maar eenmaal van eene kudde, welke verdacht werd gehouden, geene schaden of nadeel voortgekomen is, bij het doortrekken door hun land en op hare wegen.

Deze onzekerheid der voorgeslagene maatregelen heeft men ook alreeds lang ingezien en hare nadeelen zoeken tegen te

gaan door de zaakkundige geleidsmannen, welke men bij zulke verdachte, zonder doorgestane gezondheidsproeven door het land trekkende kudden vee, toevoegde. Eene inrigting, die gewis veel beter is en meer zekerheid verspreidt, in het begin misschien ook wezenlijk nut aanbrengt, maar toch niet toereikende is. Doch — om maar eenige zwarigheden op te geven — zijn er b. v. meerdere of vele zulke aankomende kudden, zoo zouden er ook even zoo vele kundige geleidsmannen noodzakelijk zijn; aan welke het dan ligt zoude kunnen mankeeren. Zijn de kudden zelven zeer talrijk, zoo zouden zij in meerdere enkele verdeeld moeten worden, om behoorlijk bewaakt en onderzocht te kunnen worden. Maar welk ook nog zoo kundig en werkzaam geleidsman is in staat eene kudde, al ware het ook maar 8 dagen en 8 nachten lang, bij regen en mist enz. met eene steeds onafgebrokene opmerkzaamheid na te zien, zoodat hem hoegenaamd geen enkel stuk van de geheele kudde, hetwelk verdacht is, zoude ontgaan, of dat in plaats van dit, een ander stuk ondergeschoven zoude kunnen worden. En indien de geleidsman nu juist in zulk een moeilijk oogeblik, wanneer het er op aankomt, ziek werd, en tot dat een ander in zijne plaats kon gesteld worden, het opzigt ook maar gedurende 24 uren afgebroken en verzuimd werd; of indien de verdachte kudde onder weg, op onbekwame plaatsen, als door de pestziekte aangestoken moet worden erkend en vastgehouden, tot dat wettiglijk het doodslaan konde worden gedaan, of dat andere noodzakelijke middelen konden aangewend worden.

Daarom — zonder bedenken en zonder te aarzelen — gezondheidsproef, en wel zeer streng, van 8 en beter van

10 dagen, in zoogenaamde quarantaine-instellingen, wanneer men aan de grenzen van *Hongarijè* en *Polen*, als *Duitschland* enz. voor de runderpest zeker zijn wil.

Indien wij deze gezondheidsproeven op de plaatsen van invoering der vreemde kudden, op de grenzen, op 10 dagen bepaalden, is ons niet onbekend, dat volgens de verordeningen in verschillende staten een geheel daarvan verschillende proeftijd wettiglijk is ingevoerd; dat men de vreemde kudden op sommige zulker contumats-instellingen 14, 20, 21, 28, ja zelfs 40 dagen vast te stellen voorschrijft; ja, dat zelfs op de voor den doorvoer van het vee aangewezen wegen en straten, op verschillende plaatsen dergelijke quarantaine-instellingen zijn aangelegd, om in die gevallen, als de proef in de instellingen op de uiterste grenzen ondoelmatig bevonden is, door eene tweede of zelfs door eene derde te vergoeden en te verbeteren, wat bij de eerste overzien is.

Al deze verordeningen kunnen hare goede, op plaatselijke aangelegenheden soms berustende, gronden hebben, welke ons ondoelmatig en overbodig toeschijnen hier te onderzoeken; zoo veel staat intusschen vast, en is, ook door den wetgever, overal te behartigen.

De quarantainen bezwaren zeer den veehandel, verhoogden den verkoopprijs der dieren beduidend en stellen zelfs gezonde kudden aan het gevaar van aansteking bloot, indien zij op zulke contumats-instellingen met ziek of verdacht vee te zamen komen, al hetwelk des te erger is, hoe langer de gezondheidsproef duurt.

Zonder nood moet daarom deze proef ook niet verlengd worden, en omdat de natuur van deze ziekte niet meer dan 10 dagen

tijd verlangt en eischt, zoo geeft eene overigens behoorlijk ingerigte quarantaine instelling van 10 dagen, uit welke men ook de nog gezond bevondene dieren niet anders dan omdat zij eene behoorlijke reiniging ondergaan hebben, verder laat trekken, volkomene zekerheid.

Aan de andere zijde blijven slecht ingerigte quarantaine-instellingen, al zouden zij ook weken of maanden lang duren, altoos onzeker. Alle zorgvuldigheid moet daarom ook tot de volkomenheid dezer quarantaine-instellingen worden aangewend, en dan kan de tijd der proef zoo kort zijn, als het de natuur der ziekte veroorlooft. Van niet minder gewigt is het, alles zorgvuldig te verwijderen en weg te doen, wat de aanstekingsstof in zich bevatten kan en uit eene verdachte landstreek komt, als onbercide huiden en vellen, ruwe talk, enz.

Zelfs menschen, uit de aangestokene streken en stallen komende, zijn niet dan met de grootste omzigtigheid of in het geheel niet bij het gezonde rundvee toe te laten, bijzonder als de ziekte in de nabijheid is; ja ook over huisdieren van allen aard moet zich deze zorgvuldigheid behoedzaam uitstrekken, op gronden, welke uit het bovenaangehaalde duidelijk genoeg nagegaan kunnen worden.

In dit opzigt verbiedt men ook, zeer wijs, in *Duitschland*, de vee- en jaarmarkten in de nabuurschap der aangestokene plaatsen, omdat de ondervinding bewezen heeft, dat juist van zulke jaarmarkten, de ziekte het menigvuldigst voortgeplant en ligtelijk over de geheele landstreek verspreid is geworden.

2. Omdat nu de te beschuttene kudde niet zelve de aansteking te gemoet loope is het noodig, deze van de weiden

en drenken af te keeren, bij welke zij aan de aanraking van besmet of verdacht vee, of van zulke beesten herkomende aanstekingsstof zouden blootgesteld zijn.

Het kan daarom naar verschil van omstandigheden gevorderd worden, het gezonde vee in de stallen te houden of hetzelfde op ver afgelegene weiden te drijven. Iedere afzondering, welke de onmiddellijke aanraking der gezonden met de pestzieken en met de van deze afgezette ziektestof verhindert is, toereikende. Door de *vrije lucht* gaat de aansteking nooit van kudde tot kudde over. Maar juist omdat anders onderlinge aanraking, bij eene naauwe nabuurschap, moeilijk te vermijden is, zoo is het in deze aangelegenheid van bijzonder gewigt, altijd beter de grootste behoedzaamheid aan te wenden, welke de omstandigheden maar eenigzins veroorloven.

3. Het is noodzakelijk, om des te zekerder te zijn, dat met de kudde, welke men beschutten wil, volgens de voor geschrevene verordeningen worde gehandeld, dat men de opzigters over zulk eene kudde vooraf over al hetgeen gevorderd wordt en noodig is tot afwering der ziekte onderhoude, met de eigendommelijke kenteekenen der ziekte bekend make, en daarop aan te dringen, dat zij de kudde dagelijks zorgvuldig onderzoeken, omdat, als er, ondanks dit alles, toch de aanstekingsstof overgedragen en een stuk vee daaraan ziek wordt, zulks spoedig onderzocht en de kwaal in haar eerste ontstaan tegengewerkt worden kan.

Al deze voorzorgs-maatregelen zijn noodzakelijk, als men zich tegen de uit de nabuurschap dreigende ziekte wapenen wil. Zij zijn des te noodzakelijker, omdat er geen ander middel is, hetwelk de dieren voor de smetstof on-

vatbaar maakt, en omdat alle ook nog zoo hoog geprezen voorbehoedende geneesmiddelen schadelijk, of ten minste geheel en al vruchteloos zijn. Deze worden om zoo dringender noodzakelijk in onze landstreken (*Lithauen*) waar de Runderpest, meer of minder naderbij, zoo dikwijls heerscht en zoo dikwijls huisvest, dat wij bijkans nooit buiten gevaar voor dezelve zijn, en dat voor ons iedere vreemde kudde van vee, voornamelijk dezulken, welke tot ons uit de zuidoostelijke landen van *Podoliën* en *Ukraine* gedreven worden altoos verdacht moet zijn. Eene gelijke noodzakelijkheid heeft dit altijd in oorlogstijden, met de, de armee nagedreven wordende kudden, welke — als zij met Hongaarsch of Podolisch vee worden vermengd, of van die, welke uit zulke streken komen, waar de ziekte alreeds uitgebroken of uitgebroken geweest is, zelden of nooit zonder ziektestof zijn, en daarom ook in het algemeen ten hoogste verdacht en op het zorgvuldigste van alle gemeenschap met andere kudden van zulke landen, waar dergelijke veekudden doortrekken, verwijderd moeten worden.

Dat het wel is waar moeijelijk is, in alle gevallen datgene uit te voeren wat de voorzigtigheid en voorbehoedende maatregelen aanraden, is bekend; maar het blijft ondanks dit alles, des te meer noodzakelijk. Men trachte alles aan te wenden wat de omstandigheden bij mogelijkheid toelaten. Het onmogelijke is niet te vorderen, maar veel dat mogelijk zoude kunnen zijn, schijnt maar onmogelijk, zoo lang men het niet ernstig meent en wil.

Aanmerking. Als eene bijzonder doelmatige verordening kan de § 3 van het in 1803 gegeven Pruisische Veesterfte-Patent aangezien worden, waarin gezegd wordt:

Wordt een of ander stuk vee door het eene of andere toeval ziek, hetwelk door geene uitwendige belediging ontstaan is, of sterft het stuk vee plotselings, zoo is de bezitter verplicht, dit aan den voorstander van de gemeente aan te geven, en het ziek geworden stuk vee dadelijk van het andere te scheiden; deze voorstander moet, wanneer hij grond heeft om eene aanstekende ziekte te vooronderstellen, of als er bij eenen veestapel op deze plaats van de 50 stuks twee, en bij nog grooteren veestapel drie of vier, binnen den tijd van 14 dagen sterven, den landman en de overheid van het goed, daarvan kennis geven, benevens intuschen voor de volkomene afzondering van het zieke stuk vee en van al het gezonde zorgen. Buitendien zijn in het laatste geval, de vilders in zulk een district verplicht dit aan te geven. Niet minder is ieder veearts, schaapherder enz., welke bij de eene of andere ziekte wordt te hulp geroepen of hiervan iets hoort, verplicht, dit bij de overheid aan te geven.

Voor het overige moet men ook bij te vreezene of reeds heerschende ziekten, het onderzoeken en het nagaan van de verdachte dieren, ja zelfs van den gezonden veestapel, op hoven, op dorpen en in steden, onder de leiding der politie, of der gezondheidsambtenaren, aan de daartoe expresselijk aangestelde beëdigde veebeschouwers opdragen.

2. REGELEN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.

(Het doodslaan der eerste zieken.)

Zoo de aangegevene maatregelen niet toereikend doelmatig aangewend zijn, en daardoor de ziekte in eene tot nu toe

verschoond geblevene kudde, uitgebroken is, zoo dat een stuk, of wel nog erger na 8 tot 10 dagen tusschenruimte, een tweede stuk ziek wordt, en buiten deze verschijnselen der heerschende ziekte, nog andere even zoo duidelijke bewijzen, de runderpest kenmerken, zoo is tot voorkoming van de verspreiding der ziekte, niets noodzakelijker dan de ziek gewordenen beesten dadelijk van kant te maken, d. i. deze beesten, door zoo weinig menschen mogelijk, op niet zeer bezochte wegen, op eene welbeschutte ook niet te ver afgelegene plaats te brengen, het dood te slaan en met huid en haar, mitsgaders alles, hetwelk misschien door het bloed, door speeksel, enz. van het zieke beest is verpest geworden, in diepe, tot dat einde vooruit gemaakte kuilen te werpen, en met versch gebluschte kalk, of ten minste met 4 voet vastgestampte aarde te bedekken. Men brenge deze beesten daarom niet op al te ver afgelegene plaatsen, opdat niet door zulken onder den weg hier of daar plaatsen bemorst worden. Al wat intusschen bij zulk een vervoer bemorst is, moet afgestoken en met het gedoodde dier begraven worden. Even zoo moeten de menschen, die bij het doodslaan enz. hebben geholpen, om niet aan de gezonden de aanstekingsstof mede te deelen, zich, naar de in het vervolg nog aan te gevene regelen, behoorlijk reinigen en zuiveren.

Ook de stal waarin het zieke beest gestaan heeft, moet gezuiverd worden, zoo als in het vervolg zal beschreven worden.

Tot dien einde moeten ook de gezonden of gezond schijnende (*) overgeblevene beesten uit denzelfden weggehaald

---

(*) Voor gezond gelden die beesten, welke niet het naaste bij het zieke beest gestaan hebben, noch met hun in onmiddelijke aanraking geweest zijn; die buitendien monter zijn, herkaauwen,

en op andere plaatsen opgesteld worden; of indien hetzelfde het jaargetij of andere omstandigheden veroorlooft, in horden of in met tuinen omgevene weiden worden gebragt, op zulk eene wijze intusschen, dat men ze gemakkelijk bewaken en zorgvuldig gadeslaan kan, hetwelk beide hoogstnoodzakelijk is, omdat, zoodra er nieuwe ziektegevallen voorkomen ook deze terstond uit de kudde, naar het boven aangehaalde voorschrift, kunnen verwijderd en gedood worden. Voor ziek zijn zulke beesten te houden, bij welke de volgende verschijnselen ten deele of bij elkander worden waargenomen. Sidderen, koorts, afwisselende hitte, staan met bij elkander geplaatste beenen, uitgestrekte staart, roode oogen, het schudden met het hoofd, knersen op de tanden, gapen, hoesten, steunen, roode en verwonde plaatsen in den mond, uitvloeijing uit neus en oogen en doorloop of diarree.

Zoo er zich intusschen bij dezen verdachten veestapel binnen de 8 of 10 dagen geen op nieuw ziek geworden stuk vee voordoet, dan is het gevaar voor dit maal geweken, en de dieren kunnen weder volgens de algemeene voorzigtigheidsmaatregelen behandeld worden.

Men kan om het gevaar, der door de geheele kudden om zich grijpende aansteking, nog meer te vermijden, de gezamenlijke alhoewel gezondschijsnende of toch verdachte beesten nog beter te bewaken, de geheele kudden, dadelijk na de dooding van het eerste enkele pestzieke beest, en na

---

eten, geene afmatting te kennen geven, die zoo als de beesten gewoonlijk doen, liggen en staan, den staart niet uitstrekken, nog minder hoesten, steunen, gapen, knersen met de tanden, niet met den kop schudden of wel uit mond en oogen bloeden.

de verwijdering of beter geheele uitroeiing der hoogst verdachten, in onderscheidene kleine afdeelingen afzonderlijk gade te slaan, en zoo doende op de weide te laten of dezelve geseparceerd op te stallen. In het laatste geval is het doelmatig de beesten in hunne stallen in afzonderlijke afstanden op te stallen en aan te binden; zoo dat zij elkander niet kunnen aanraken. Indien er zich nu onder eene dezer afdeelingen nieuwe pestzicken voordoen, zoo moeten deze ook dadelijk gedood en verwijderd worden; in zover men het namelijk niet nog raadzamer oordeelt, om deze geheele afdeeling op te offeren en onder boven aangehaalde voorzorg te dooden, als door een langer vertoeven of opschorten de geheele kudde aan het gevaar der aansteking te exponeren.

Wordt onder in zulke afdeelingen opgesteld vee binnen de 10 dagen geen stuk vee meer op nieuw ziek, zoo kan men de beesten weer bij elkander brengen, en als gezond en als niet meer verdacht aanzien, waarbij intusschen zorgvuldig nageteld en voorzigtigheid tegen bedrog door de wachthebbers enz., moet in acht genomen worden.

Aanmerking. Het zekerste middel om de ziekte uit te roeijen, is, zoo als gezegd is het doodslaan van de eerst ziek geworden en verdachte beesten. Evenwel vorderen de omstandigheden eene voor ieder verhouding doelmatige, alzo somwijlen eene verschillende aanwending van dit middel. Hierbij zijn de volgende leidende gezigtspunten en regelen.

1. Men moet ten spoedigste al het zieke vee, en met hen de ziektestof vernietigen, opdat de gezonden niet verder door de aansteking bedreigd worden.

2. De ten hoogste verdachten, voornamelijk de twee stukken, die onmiddelijk naast het ziek gewordene gestaan hebben, of anderzins slechte beesten, bij welke zich alreeds eenige verschijnselen van ziekte vertoonen (al zij dit ook maar in neerslagtigheid en het ophouden van het herkauwen) zijn, of tegelijkertijd mede te dooden, of ten minste aan de naauwkeurigste afzondering en strenge bewaking en onderzoeking onderworpen.

3. Ook de alleen eenigzins verdachten (en al het vee in denzelfden stal, of na omstandigheden in dezelfde kudde, die met de zieken in eene middelijke of onmiddelijke aanraking hebben gestaan, zijn verdacht) moeten afzonderlijk nagegaan worden, tot dat het bij hen klaarblijkelijk is, of zij aangestoken zijn of niet. Dit maakt daarom ook eene 10-dagige sperring der stal of de bouwhoeve enz. noodig.

4. Middelerwijl moet de eerste, door het zieke beest besmorste en voor besmet te houdene stal, gezuiverd en de peststof daarin vernietigd worden.

5. Worden nu onder de verdachten het eene of andere of meerdere beesten op nieuw ziek, zoo moet met deze weer op dezelfde wijze en onder dezelfde voorzorgen, zoo als bij het eerste zieke beest, te werk worden gegaan, en daarom, na het doodslaan der zieken enz. eene nieuwe afzondering en sperre gedurende 10 dagen verordend worden.

6. Door deze, op langeren tijd en op meerdere stallen uitstreckende sperre intusschen, neemt het gevaar voor de aansteking voor het naburige vee zeer toe, en het is daarom, als men niet zeer groote zekerheid heeft, dat de sperre zeer streng gehouden wordt, des te zekerder, en voor de beveiliging van het geheele land van het hoogste belang

liever dadelijk in het begin met het eerste zieke beest tegelijk ook alle verdachten, of ten minste zeer spoedig als zich onder deze wecr nieuwe ziektegevallen voordoen, te dooden en te verwijderen. Bijzonder is het dan raadzaam, deze wel streng schijnende, maar zooveel te zekerder maatregel zonder aarzelen in het werk te stellen, als de eerste verdachte kudde klein, en in het geheele land eene algemeene veeverzekering ingevoerd is.

VEEVERZEKERING.

Zal deze maatregel intusschen van goed gevolg zijn, zoo moeten de kudden, in welke de ziekte heerschende is, niet vele in zulk een land zijn. De ziekte moet niet op een, of op eenige of zelfs nog minder op vele plaatsen buiten aanmerking gebleven zijn, het moet eene grondstelling voor het algemeen zijn, om de ziekte op deze wijze tegen te gaan, en voornamelijk moet de waarde van het, ter voorkoming der ziekte, gedoode vee door de geheelè Provincie vergoed worden, of, wat nog beter is, er moet eene algemeene wederzijdsche veeverzekering (vecassekuranze) zijn ingesteld; waardoor niet alleen mogelijk gemaakt wordt, om de ontstane ziekte met de volste kracht tegen te kunnen gaan, zonder het welzijn en het eigendom van enkele inwoners door eene hoogst ongelijk werkende gestrengheid der wet te benadeelen, omdat men, met de hulp van zulk eene veeverzekerings instelling de geleedene schaden over het geheele land verdeelt; waarvoor dan ook de middelen ter beschutting en ter uitdelging dezer ziekte worden aangewend, en de verdacht zijnde veestapel van enkele bezitters vernietigd is.

Omdat dit alles, in zijn geheel, bij ons nog niet het geval is, zoude de genoemde handelwijze alleen ten nadeele der eigenaren van enkele kudden zijn, zonder tot algemeen nut voor het geheel te dienen. Wij hopen intusschen dat de tijd komen zal, dat bij ons ook eene dergelijke instelling tot stand zal komen, en alsdan zal het ons gelukken om de veepest ook uit onze landstreken te kunnen houden en het verwijt van ons afschudden, hetwelk ons de naburige landen niet ten onregte doen, dat wij uit nalatigheid enz. eene voor ons en voor onze naburen verderfelijke ziekte bevorderen.

Tot op zulk eenen tijd moet men zich aan genoemden maatregel, het dooden der enkele en weinige zieken en hoogst verdachten, de verdeeling der overigen in kleine afdelingen en naauwkeurige en zorgvuldige dagelijksche onderzoeking en nagaan van zulke verdachte kudden, houden.

Zoude intusschen ook deze maatregel te hard schijnen, en men daartoe niet kunnen besluiten, om tot zijn eigen voordeel en tot de redding van geheele kudden, een of twee stukken ten algemeenen offer te brengen; zoo moeten de gezondschijnenden ten minste zeer snel en spoedig van de zieken verwijderd, zoo mogelijk in kleine afdeelingen verdeeld en de dieren gesepareerd van elkander gestald worden enz., zoo als reeds aangegeven is. De zieken zelfs intusschen laat men in de eerste alreeds door de pestziekte geïnfecteerde stallen, en men brengt in deze ook alle, uit het aantal der geheele verdachte kudde en in gevolge hiervan ziek geworden zijnde, om hun dan verder volgens den hieronder aan te duiden regel te behandelen.

Als dan dit alles nu geschied is, moeten zoo als van

zelve spreekt de voorzorgsmaatregelen tegen de, van buiten dreigende en alreeds nadeelig geworden aansteking voortdurend worden aangewend; daar het anders naauwelijks der moeite waardig zoude zijn, iets tot voorkoming en tegen de aansteking in de eigene kudden te ondernemen. Het verdient hier ook nog opmerking, dat het aan sommigen voorgekomen is, om de inenting der runderpest bij eene verdachte kudde, zoo als die, waarvan hier sprake is, aan te wenden, omdat daardoor de kwaadaardigheid der ziekte iets zoude verminderd en een grooter aantal vee zoude kunnen gered worden, als bij eene van zelve of door natuurlijke inenting ontstane ziekte. De inenting is intusschen in dit geval geenszins doelmatig, waar bij eene doelmatige werkzaamheid het grootste gedeelte der kudde, met waarschijnlijkheid voor deze ziekte beschut, en hierdoor zelfs voor de naburige landstreken het gevaar kan worden afgewend, welk aan dezelve door eene algemeene inenting der kudde en de hierdoor kunstmatig verveelvuldigde aanstekingsstof zouden zijn vergroot. In het vervolg zullen wij hierop nader terugkomen en die gevallen naauwkeuriger opgeven, bij welke eene inenting te doen en zelfs aan te raden is.

3. REGELEN ALS DE ZIEKTE ERG IS EN HEVIG WOEDT.

Wilde of konde men de tot dus ver aangegevene voorzigtigheidsmaatregelen, vooral zorgvuldig en snel aanwenden; zoo zoude men geene verdere maatregelen en voorzorgen noodig hebben. De veepest zoude dan nooit eene algemeene verre om zich grijpende, heerschende ziekte worden.

Indien deze veepest intusschen bij hare annadering niet vermoed, indien zij niet teruggehouden wordt, indien men dezelve bij haar eerste ontstaan bij eene kudde niet ontdekt, indien men de maatregelen tot verdelging der eerste zieken en van het door haar voortkomende aanstekingsgift, de separering der gezonden van de zieken geheel en al verzuimt en miskent, of te laat hiermede te werk gaat, indien men de heerschende ziekte niet vroeger ontdekt dan wanneer er reeds 10—20 of meer beesten uit eene kudde zijn gestorven, zoo is het reeds niet meer mogelijk *deze* kudde te beschutten, en alle voorzorgsmaatregelen moeten nu tot de zekerheid en beschutting van de kudden van naburen en naburige landstreken aangewend worden.

a. INDIEN DE ZIEKTE MAAR IN ENKELE KUDDEN HEERSCHT.

Ten opzichte van deze kan het een dringende policiemaatregel worden, de geheele verpeste kudde, op de boven aangegevene wijs dood te slaan; bijzonder indien er maar eene of zeer weinige kudden zijn aangestoken.

Wanneer het laatste intusschen het geval niet is, wanneer de voortgang dezer ziekte zoo sterk is, dat het moordwerktuig, de bijl, denzelven naauwelijks volgen kan, wanneer in naburige verpeste en aangestokene provinciën enz. (waarmede de communicatie of niet verhinderd of niet belemmerd worden kan of mag) niet dezelfde behandeling en maatregelen worden in het werk gesteld, en daardoor het gevaar voor de gezonde kudden door het doodslaan van eene of enkele verdachte, niet afgekeerd wordt, zoo als dit alles namelijk bij de

in onze nabuurschap heerschende veepest gewoonlijk plaats vindt — dan is er ook van zulk eenen maatregel weinig of niets te hopen. In zulke gevallen moet men er daarom ook op bedacht zijn, de zieken en verdachten ten minste zoo te bewaken, dat de overbrenging van de peststof niet mogelijk is.

PESTSTAL.

Daarom moet de geheele kudde, bij welke wegens de alreeds te ver gegane verspreiding der ziekte, van beschutting van enkele harer hoofden gene rede meer zijn kan, in eenen stal of schuur of opeene anderzins afgeschutte en afgezonderde plaats gebragt worden, welke tot nog grooter voorzorg met eene gracht worde omgeven, en welker in- en uitgangen naauwkeurig bewaakt worden. Van dezen ziekenstal moeten dan ook zorgvuldig, stipt en streng alle onnutte, vreemde en nieuwsgierige toeschouwers verwijderd gehouden worden, en die menschen, aan welke de verpleging der zieken is opgedragen, moeten binnen de afgepaalde plaats blijven, of zij moeten, indien zij door de noodwendigheid daartoe gedrongen, dezelve verlaten, zich vooreerst reinigen en zuiveren, zoo als verder beneden beschreven is. Op gelijke wijze moet men aan alle vreemde huisdieren, van welke soort en ras ook, den ingang, of ten minste den uitgang, uit dezen ziekenstal en deszelfs omheining beletten. Het voedsel voor de ingeslotene dieren, de levensmiddelen voor de oppassers, enz. moeten iederen keer op eene bepaalde met den ziekenstal in communicatie staande, maar toch ompaalde plaats worden gebragt, van waar de ingeslotene oppassers hetzelfde moeten ahalen.

De in zulke plaatsen aan deze ziekte gestorvene dieren; moeten binnen deze omheiningen in kuilen begraven worden, en niets hetwelk door de zieken of door de ziektestof bemorst en verpest is, mag buiten deze omheiningen worden gebragt. Wil men de huiden gebruiken, zoo moeten dezelve wel en goed bij het vuur gedroogd worden, dan kan men ze in kalkputten werpen en eindelijk behandelen, zoo als de looijers plegen te doen. De hoornen worden in heet water of in kalkwater gereinigd, daarna aan den togt geëxposeerd en goed gedroogd; het vet wordt uitgesmolten, maar dit alles moet binnen de omheining geschieden.

INENTING.

Omdat intusschen bij alle deze maatregelen de ziekte van de ingeslotene kudde runderen op het natuurlijke beloop van den voortgang der ziekte, het doorzicken op natuurlijke wijs al te langzaam verloopt, en daarom ook het, bij de grootste zorgvuldigheid, nooit geheel en al te vermijden gevaar der overdraging van de aanstekingsstof worde vergroot, zoo is de inenting van alle zulke opgeslotene, verdachte en nog niet ziek gewordene runderen te ondernemen. De ingecente dieren worden binnen 8 dagen ziek en sterven, of zij zieken door van den 12den tot den 20sten dag na de inenting. De weinigen, bij welke zulk eene inenting niet vat, zijn als voor het oogenblik onvatbaar voor de ziekte aan te zien, en worden met die, welke de ziekte doorgestaan hebben, gelijk gehouden. Zoodoende is dan de geheele ziekte in 3 weken voorbij, hetwelk bij een natuurlijk beloop, bij eene kudde van 100 stuks ligt 3 maanden kan

duren. Ja zulk een geval. om namelijk eene afgezonderde, zorgvuldig bewaakte, aangestokene kudde, in plaats van alle te verdelgen en dood te slaan, dezelve spoedig en snel de ziekte te laten doorstaan, maar ook alleen in zulke gevallen is de inenting niet alleen toe te staan, maar zeer aan te prijzen.

Men vergeete nooit, dat de inenting geen genees- of heelmiddel, maar een verdelgingsmiddel zijn zal, van langer duur dan bij het algemeene doodslaan, maar sneller werkende dan wanneer de ziekte op natuurlijke wijs voortgaat, en de aangetaste doorzielen. Eene waarschuwing welke tegenwoordig des te noodzakelijker is, omdat van zeer verdienstelijke mannen, de inenting boven mate, en van goed gevolg zijnde, geroemd wordt.

KORTE BESCHRIJVING DER AARD EN WIJZE VAN DE INENTING.

Men bevochtigt een 4 of 6 voudig dikken dot lampenka-
toen, van $\frac{1}{2}$ voet lengte, sterk met de vloeistof uit neus
en oogen, of met het bloed, of met de gal van een pest-
ziek beest. En wel neemt men hiertoe, de stof uit de
tijdruimte tusschen den 8den en 15den dag der opentlijk
uitgebrokene ziekte, daar vroeger of later de aanstekingsstof
minder werkzaam pleegt te zijn. Deze versch met inentings-
stof nat gemaakte dot, wordt aan het inteenten beest, door
middel van eene groote naald (eene groote paknaald is hier-
toe zeer goed te gebruiken) door de gevouwen genomene
huid, aan de achterbeenen, op de zijde des buiks, tusschen
de voorbeenen enz. doorgetrokken, zoo dat dezelve van
boven naar beneden loopt. Daarna trekt men den inentings-

draad, eenige keeren heen en weer; opdat zich de inentingsstof goed en overvloedig in de gemaakte wond ophoope, en bindt dan de einden te zamen. Men kan ook tot grootere zekerheid, op twee plaatsen te gelijk de inenting bewerkstelligen. Op den 3den tot den 5den dag na de inenting, begint de wond te ontsteken; op den 6den of 7den dag, breekt de ziekte opentlijk uit en men neemt als nu den inentingsdraad als overvloedig weg. Dit moet nu, de behandelingswijze zijn, als er bij eene of bij zeer enkele kudden, de veepest al reeds sterk heerschende is.

b. BEHANDELINGS-REGELN, INDIEN VELE KUDDEN DOOR DE VEEPEST ZIJN AANGETAST.

Indien ondertusschen de veepest, onder de kudden van vele plaatsen, van geheele provinciën en geheele landen heerscht, zoo wordt het moeilijker, de nog door deze ziekte verschoonde landstreken te beveiligen.

Sperre.

Men heeft bij zulk eene gesteldheid van zaken, in die landen, waar men ernstig deze ziekte wil terughouden, tot hiertoe de sperre, d.i. de allernaauwkeurigste opheffing en afbreking, van alle verkeer met de aangestoken verpeste landstreek, aangeprezen en aangewend. Dit middel van geweld intusschen heeft, wanneer het eenen geruimen tijd in werking moet gehouden worden, zelden of nooit het voorgestelde doel bereikt; en bereikte men hetzelfde ook, zoo is

het toch zeer moeilijk te zeggen, of de kwade gevolgen, welke het voor den landbouw, den handel en voor alle neringen noodwendig na zich sleept, niet drukkender, niet nadeeliger en verwoestender zijn, dan het ongeluk van de veepest zelve, welke men daardoor wil afweren en terughouden. Bovendien is de sperre in oorlogstijden, in welker gevolg runderpest, zoo vaak optreedt, niet eens aan te wenden.

Het is daarom ook in zulk een geval, als er in de geheele landstreek de runderpest heerschende is, niets beters en werkzaamers aan te raden, dan dat uit die streken, zoo spoedig en zoo zorgvuldig als mogelijk, de aanwezige zieken en openbaar verdachte beesten, verwijderd worden; opdat hierdoor de anders aanhoudende verspreiding van de aanstekingsstof, zoo veel mogelijk worde tegengegaan.

Ten dezen opzichte is het hoogst noodzakelijk, voor ieder dezer plaatsen in het bijzonder, of voor eenige zeer dicht bij elkander gelegene plaatsen, waar deze ziekte heerschende is, eene gemeenschappelijke ziekenplaats op te rigten; d.i. zulk eene plaats aan te wijzen, afgelegen en afgezonderd, zij dit nu eene stal, eene schuur, eene akker, of eene omheinde plaats, of wat het ook zij, — op welke alle pestzieke dieren, zieke en verdachte van de naburige plaatsen bij elkander worden gebracht.

Deze ziekenplaats, moet geheel en al, na de boven reeds aangegevene regels ingerigt worden, en er is voornamelijk daarvoor zorg te dragen, dat uit den gezamenlijken veestapel van alle tot deze ziekenplaats behoorende plaatsen, waar de ziekte heerscht, ieder en alle pestzieke en verdachte runderen ten spoedigste deze plaats kunnen bereiken, en nooit verduis-

terd, verschuuld, verloochend, noch onder de gezonde beesten kunnen teruggelouden worden. Dit is een maatregel die wel is waar met niet geringe moeilijkheden en vooroordeelen heeft te kampen, maar die intusschen toch door ernstige eigene werkzaamheden der goederen bezitters, des te meer voordeel heeft, en ligter uitvoeren is, dan die der strengste en waakzaamste politie.

Aanmerking 1. Wanneer de ziekte alreeds zeer ver verspreid is, dan is de afzondering van enkele kudden en de sperre der verpestten en verdachten op enkele plaatsen; niet meer toereikende, en kan dus niet toegepast worden. Men moet derhalve ook daarop bedacht zijn, de zieken en verdachten van de gezonden te separeren, en in zoo weinig mogelijke getallen, in afdeelingen op te sluiten, welke men ligt zou kunnen bewaken, zoo als in de algemeene peststallen. In deze kunnen nu voegzaam bij elkander gebragt worden; of

1. Alleen de zieke en verdachte runderen, welke men uit de kudden, hoven of enkele stallen van de omliggende hiertoe behoorende naburige plaats heeft genomen, of
2. Al het rundvee, den geheelen veestapel van die enkele kudden en stallen, in welke de ziekte zich alreeds heeft geopenbaard, al is dit ook maar bij enkele beesten het geval.

Voor zulke maatregelen der eersten behooren wel onder- rigte, vertrouwde veeschouwers, (revisoren); en ook voor dezen wordt het dikwijls moeilijk om bedrog en verduistering van zieke beesten te verhoeden. Voor den maatregel der laatsten wordt eene algemeene veeverzekeringsinstelling voorgesteld, zonder welke het onbillijk zoude zijn, om ten bes-

ten van anderen, den geheelen, wel verdachten, maar voor als nog gezonden veestapel van enkele eigenaren in den peststal te brengen.

Tot de maatregelen voor beiden, worden zorgvuldig bewerkte, naauwkeurige en complete tabellen van den veestand en veestapel gevorderd, zonder welke behulp men niet vermijden en voorkomen kan, dat er niet enkele stukken verduisterd, en van het inbrengen en opstellen in den peststal worden onttrokken.

Ook bij deze naauwkeurig opgestelde tabellen van den geheelen veestapel is het altijd veel moeilijker en onzekerder, alleen de zieken en hoogstverdachten uit en af te zonderen, en daarom is het in de meeste gevallen raadzamer; al het vee van de reeds geïnfecteerde kudden en bouwhoven zonder uitzoeking en zonder uitzondering, en alzoo alle zieken, verdachten en gezond schijnenden in den peststal op te nemen.

Daarom moeten dergelijke peststallen uit drie afdelingen bestaan, eene voor de gezondschijnende, de andere voor de verdachte en de derde voor de zieke beesten. Hieraan wordt de afdeling der verdachten het best en het doelmatigst in het midden, tusschen de beide anderen opgetrokken. Wat intusschen van zulk eene instelling in ieder voorkomend geval te verwachten is, dit zal van de tijd der pestgevallen, van de meerdere of mindere verspreiding der ziekte, van de zaakkennis en eerlijkheid der ambtenaren, van de uit- en inwendige verhoudingen van de landstrekken, van de weiden, van den voorraad van voedsel en voederstoffen en van honderd andere omstandigheden afhangen, welke alle enkel hier op te noemen en aan te geven, vergeefsche moeite

zoude zijn, en welker beoordeeling in alle voorkomende gevallen aan de bevoegde overheden moeten overgelaten worden.

Even zoo zal de behandeling van de, in den peststal, of van de op de voor de pestzieken aangewezen plaats, opgenomen runderen, naar omstandigheden verschillend moeten zijn, naar het aantal en bruikbare veeartsen, naar de verhouding der zieken tot de verdachten, naar overweging en beoordeeling om de ziekte zoo spoedig en snel mogelijk tot een einde te brengen en wat dergelijke meer zijn.

Ten opzigte van deze kan het goede gevolgen hebben, al de nog niet door de ziekte aangetaste beesten van den peststal te doen inenten, om hierdoor het verloop der ziekte te bespoedigen.

Zoude het daarom ook niet in het algemeen beduidende voordeelen opleveren, indien men in den peststal de inenting derwijze instelde, dat men te gelijker tijd de ingeënten van den 4den tot den 5den dag aan, met zoutzeer behandelde?

Daar dit middel, bijzonder als het dadelijk in het begin te baat wordt genomen, wat men ook daar tegen zeggen moge, door mij veelvuldig voldoende beproefd bevonden is, zoo zoude de inenting des te zekerder reeds bij het eerste ontstaan der ziekte kunnen aangewend worden, op zulk eenen weg zoude men mogen hopen een groot getal runders, te redden, die anders door deze ziekte te gronde gaan. Het schijnt ons derhalve wel de moeite waardig te zijn, om zulk eene veronderstelling, door aangestelde proefnemingen, te beproeven.

Aanmerking 2. In *Polen*, alwaar ook de veestapel van den boer, bijkans algemeen, als eigendom der grondbezitters,

der heeren aangezien wordt, valt het niet zwaar, iedere inrigting, welke de politie maar wil, toe te passen. Alleen wordt in sommige tijden van het jaar, door het gemis van voedsel, in bergen of schuren opgehoopt, zoo als in den winter, dikwijls het aanleggen van dergelijke peststallen, bemoeijelijk. Maar men kan zich daarom ligter met afgelegene en vooral afgezonderde weideplaatsen of anderzins behelpen, die als dan ligt omheind kunnen worden, alwaar men dan de zieke runderen brengen kan.

In *Duitschland* ondertusschen, waar ontelbare eigenaars van vee zijn, kunnen alleen policiemaatregelen doortasten. Somwijlen kan hêt vee, wegens gebrek aan voedsel, niet van de weide worden genomen. Dikwijls staan vooroordeelen, onwetendheid, gemis aan vertrouwen enz., allen, oock de beste voor het algemeene welzijn bedoelde middelen, in den weg. Het volk zal zich met er tijd wel van het algemeene nut overtuigen en van zelve met deze maatregelen instemmen, door middel eener algemeen ingevoerde bescherming.

1. Ieder, die zich aan deze algemeene politie verordeningen onderwerpt, krijgt door eene op het geheele land te verdeelen belasting in verhouding met zijn geleden verlies, schadevergoeding, welke hun berekend wordt van dien dag af, op welke deze verordening op hen in toepassing wordt gebracht.

2. Als alle, die hier teger. handelen, niet alleen van deze schadevergoeding worden uitgesloten, maar ook nog afzonderlijk bijzonder gestraft worden,

4. REGÉLEN WANNEER DE ZIEKTE TEN EINDE IS.

(Uitroeijing van de peststof.)

Is, na opvolging der beschreven maatregelen, of ook zonder derzelver medewerking bij eene kudde, bij welke tot dusverre de runderpest heerschte, sedert 10 dagen hoe genaamd geen enkel stuk vee ziek geworden, (een toestand, welken men intusschen met de grootste behoedzaamheid beoordeelen moct) zoo kan de heerschende ziekte als geëindigd beschouwd worden. Het is dan nu van belang om de teruggeblevene aanstekingsstof geheel en al uit te roeijen, voor dat men de soms gezond geblevene, of de op nieuw aangekochten, met hen die de ziekte doorgestaan hebben bij elkander, of weer in hunne oude, verpeste stallen brengt. Ten opzichte van deze moet de bewaking der ziekenstallen, en de inachtneming van alle voor dezelve in het werk gestelde regelen en verordeningen nog eenigen tijd worden voortgezet, gedurende welke men zonder uitstel en vertoeving, tot vernietiging van de teruggeblevene aanstekingsstof op de volgende wijze te werk gaat.

a. ZUIVERING DER STALLEN.

Berookingen.

De ataken worden behoorlijk van de in hun gelegene mest ontledigd, en deze ten minste twee voet diep uitgegraven. Is de grond van den stal gepleisterd, zoo moet deze, nadat de mest genoegzaam weggeruimd is, goed en

zeer sterk afgewasschen worden, of beter nog geheel opgebroken en de bovenste laag aarde daarvan opgenomen worden. De steenen spoelt men, voor dat men dezelve weder gebruikt, door sterk aanhoudend begieten met water weder af, waarbij men opmerken moet, dat het water, waarmede afgespoeld is, in den mestkuil, maar niet op de wrije straat vloeijen mag. Een grond van gehouwen of van gebakken steenen vergt alleen een herhaald afwasschen. Maar een planken of anders houten vloer dient geheel te worden weggenomen en wordt het beste verbrand. Daarna sluit men den stal zoo dicht mogelijk, en ontwikkelt in denzelfden ten behoeve der geheele vernietiging van de aanstekingsstof, eene of eenige dagen achter elkander zoutzure dampen in groote hoeveelheid; men stelle hiertoe in het midden en in de hoeken van den stal borden met keukenzout, waarop men vitrioololie werpt (2 deelen zout en 1 deel olie). Zijn de dampen daarna opgetrokken, dan worden de deuren en vensters geopend, opdat de lucht er doortrekken kan en in geval er geene toercikende openingen voorhanden zijn, dan worden boven en beneden luchtgaten gemaakt. Kribben en ruiven worden met loog van houtasch, zoo heet als het maar te verdragen is, zoo zorgvuldig mogelijk afgewasschen, alsmede al het hout van den stal. De muren worden, nadat zij gewit zijn, op nieuw met kalkwater bestreken, de planken en wanden kunnen zorgvuldig met heete houtaschloog afgewasschen en nog nat zijnde met ongebluschte kalk bestrooid worden. De gereedschappen in den stal vernietigt men, of door het vuur of men kookt dezelve in heete aschloog goed uit, of men gloeit dezelve in het vuur, als zij van ijzer zijn, zoo als b. v. kettingen enz.

Is dit alles geschied, zoo kan de stal versch met zand of aarde aangevuld, bepleisterd, weder met planken belegd enz., worden, en wanneer na eenen 8 dagen durenden doortogt van lucht alles in dezen stal opgedroogd is, zoo kan men denzelven voor genoegzaam gereinigd en gezuiverd houden. Zulk eenen doortogt van lucht door den stal, is het werkzaamste vernietigingsmiddel van de peststof; men doet intusschen wel, ook de andere middelen niet te verzuimen. Bijzonder is niet te vergeten, dat de doortogt van lucht in den winter somtijds nutteloos is, om dat dan op de oppervlakte alles dadelijk bevriest, en dat dan in het onderste de aanstekingsstof zitten blijft en later nadeelig werken kan.

De uit den stal gehaalde mest en de uigegravene bovenste aardlagen kunnen, hetwelk het beste is, in diepe kuilen worden geworpen, in welken men ook de uit- en afvloeiselen van de gereinigd wordende stallen leidt, en, welke men met 3 a 4 voet hooge zuivere aarde overdekt, of men brengt dezelve, door paarden getrokken op oen goed omheind veld, spreidt dezelve hier uit elkander en ploegt dezelve na eenige dagen onder den grond. Men moet ondertusschen (hetwelk soms onmogelijk ten uitvoer te brengen is, en daarom altijd gevaarlijk is) hierbij zorg dragen, dat noch door het vervoeren dezer onzuiverheden de aanstekingsstof verspreid worde, noch, dat bij zulk eenen akker, waar dezelve gebragt zijn, rundvee kan komen, voor dat deze behoorlijk ondergeploegd zijn.

Wat intusschen het voedsel betreft, hetwelk in de stallen, b. v. boven de hoofden der zieken, opgestapeld was, dit kan men wel zonder gevaar aan de, de ziekte door-

gestaan hebbende, runderen of aan de paarden en schapen vervoederen; maar omdat er in sommige gevallen, uit onachtzaamheid der knechts, ligtelijk gevaar voor gezonde, van de pestziekte verschoond geblevene runderen, uit zoude kunnen ontstaan, zoo vordert, na omstandigheden soms de voorzigtigheid, dat zulk een voorraad van voedsel of ten minste de uiterste schichten van hetzelfde verbrand en dus vernietigd worden. Men doet ten minste wel, zulk verdacht voedsel, 14 dagen lang uit te spreiden en aan den togt bloot te stellen. Behalve dit alles moeten die dieren, welke de ziekte doorgestaan hebben, en alle andere dieren, welke met de pestzieken of met de van hun herkomstige aanstekingsstof in aanraking geweest zijn, op eene dergelijke wijze gezuiverd worden. Ten dien einde wascht men dezelve herhaalde malen zorgvuldig af, wrijft hunne lichamen met stroowisschen af, en vergeet hierbij vooral den hoef en de klauwen niet.

C. REINIGING DER MENSCHEN.

Ten laatste komt de reiniging aan die menschen, welke met de pestzieke runderen bezig geweest zijn. Deze moeten zich het geheele ligchaam wasschen; alle hunne bemorste en vuilgewordene kleedingstukken verwisselen, welke men eenige dagen lang in loog, zeepwater, of water en azijn laat weeken, daarna uitwascht en in de lucht laat droogen, of door sterke verhittingen en door zoutzure berookingen van de hun aanklevende aanstekingsstof bevrijden.

Schoenen en andere kleedingstukken, welke niet voegzaam uit- of afgewasschen, noch behoorlijk verhit kunnen

worden, of van eene geringe waarde zijn, verbrande men liever tot grootere zekerheid.

Nadat nu op zulk eene wijze de volledige uitroeiing der aanstekingsstof bewerkt is, en men, om alle voorzigtigheid aan te wenden, nog 8 tot 14 dagen heeft gewacht, zoo kan men de bewaking van de aangestoken geweest zijnde plaats nalaten, en de gezonde runderen mogen zonder gevaar, bij die, welke de ziekte doorgestaan hebben, gebragt en weer in de gezuiverde en gereinigde stallen opgenomen en in dezelve opgesteld worden.

Men moet intusschen met den aankoop van nieuw rundvee, onder zulke omstandigheden nog dubbel behoedzaam en voorzigtig zijn, omdat bij zulk eene voor kort geheerscht hebbende ziekte, deze ligt uit de naburige landstreken weer aan ingevoerd worden.

Zucht naar winst en bedriegerijën der verkoopers geven, bij zulk eenen aankoop, dikwijls valsche namen van plaatsen op uit welke het vee komt of moest komen. Het is daarom ook altijd voorzigtig, om het vreemde nieuw aangekochte vee, het kome van waar het wil, vooreerst behoorlijk te zuiveren en te reinigen, gedurende 10 dagen lang alleen te plaatsen en hetzelfde naauwkeurig gade te slaan. Blijft het in dezen tijd gezond, zoo kan het zonder gevaar bij het overige vee geplaatst worden.

BEHANDELINGS WIJZE.

Wij komen ten laatste op de behandeling van de veepest. Het zal alreeds uit het reeds gezegde duidelijk genoeg zijn, dat deze ver achter de maatregelen ter ver-

hoeding dezer ziekte en tegen de verspreiding derzelve komt te staan; ja, dat er zelfs, ter oorzaak van deze laatste gevolgen, omstandigheden voorkomen kunnen, waarin het geheel en al te misprijzen, onverstandig en verderfelijk zoude moeten genoemd worden, indien men de genezing zoude willen beproeven. Doch niets is wel zoo zeer na de verspreiding der ziekte gunstig als de proefnemingen om ze te genezen, gedurende welke de ziekte in de lengte getrokken en de goede wil en de gegevene moeite tot stuiting en voorkoming der aansteking verflaauwt; waar derhalve door de policie voorzorgsmaatregelen de ziekte nog gestuit kan worden, zouden geene proeven tot genezing mogen plaats vinden. Waar intusschen de behoorlijke en noodige maatregelen en instellingen tot stuiting der ziekte in de naburige landen gemist worden, waar door onkunde; nalatigheid en bedrog voor de verspreiding der ziekte alle wegen openstaan; waar het doen en laten en werken van eenen enkelen bezitter eener runderkudde het algemeene ongeluk niet van het land kunnen afhouden, en de algemeene openlijke maatregelen niet voor de zekerheid van eenen enkelen afdoen, daar kan en daar moet ook de veerts tot geneesmiddelen zijne toevlugt nemen, in geval de ziekte bij eene kudde alreeds volkomen heerschende geworden is. Wij zeggen als de ziekte heerschende is, en alreeds niet meer enkele beesten, maar vele te gelijk aantast; want zoo lang dezelve nog in haar eerste begin is, is het doodslaan van de weinige ziek gewordene beesten en de afzondering der verdachten van de gezonden, volgens de boven aangegevene principien, altoos verre weg voor doelmatiger en nuttiger te houden.

GENEESMIDDELEN.

Van alle tot nu toe zeer aangeprezen en beproefde geneesmiddelen is intusschen maar een eenig, welks werkzaamheid tegen de veepest door veelvuldige ondervinding beproefd en bevestigd is, en hetwelk door elkander genomen, gewoonlijk twee derde van de aangetaste en hiermede behandelde beesten redt. Het rookende salpeterzuur namelijk, welks kracht door de bijvoeging van ijzer nog meer versterkt wordt. De werkzaamheid van dit geneesmiddel hangt voornamelijk van deszelfs goede kwaliteit en sterkte af. Daarom moet dit zuur eenen sterken, maar niet zwavelachtigen reuk bij zich hebben; als het fleschje, waarin het bewaard wordt, geopend is, moet het rooken of sterk dampen; voor dat er ijzer bijgemengd wordt, watersnel en in het algemeen zoo sterk zijn, dat een lood zuur met vier ponden water vermengd, aan dit, een voor de tong des menschen naauwelijks te verdragen zuur mededeelt. In zoo verre intusschen dit middel weinig rookt, zwak riekt en in de aangegevene verhouding met water gemengd, weinig scherp is, zoo moet hetzelfde voor onwerkzaam worden gehouden, het zij dan, dat men hetzelfde in drie- of vierdubbele dosis zoude willen geven,

Dit laatste geldt ook voor het zwavelzuur; hetwelk in nood wel eens het zoutzuur kan vervangen, maar 2 tot 3 malen sterker gegeven moet worden; maar het zou wegens de groote hoeveelheid water, welke men tot deszelfs verdunning noodig heeft, ligt voor de maag bezwaarlijk kunnen worden. Men mag van dit middel niet het onmogelijke verlangen en niet vergeten, dat eene aanstekende, koortsachtige ziekte, welke

eens wortel gevat heeft, een zeker beloop hebben en haren weg voleinden moet, en dat het niet in de magt der kunst ligt, dezelve in haren voortgang naar willekeur op te houden, of wel oogenblikkelijk te vernietigen, waarvoor benevens vele andere ziekten de typhus bij den mensch eene leiding geven kan.

De aanwending van het ijzerhoudende zoutzuur is nu de volgende :

Men mengt een lood zuur met twee ponden water, en schudt dit, door middel eener flesch, in de keel van het zieke beest, zoodra men de eerste toevallen der ziekte aan hetzelfde bemerkt heeft. Zulke giften schudt men het beest 12 maal achter elkander in, in tuschenruimten ieder van een uur. Men kan ook, om tijd te sparen, voornamelijk als er vele zieken te gelijktijd te behandelen zijn, of wanneer men het ingeven, aan onkundige slecht onderrigte, maar anders toch vertrouwde wachters overlaten moet, van welken men niet verwacht, dat zij de afmeting van het zuur behoorlijk doen, de in te geven portiën ieder keer en geheel voor het gezamenlijke aantal zieken bereiden, en hiervan de voorgeschrevene hoeveelheid aan ieder beest ingeven; zoodat men, als er b. v. 12 stuks zieken te behandelen zijn 4 pond van hetzelfde met 24 ponden water vermengt, en hiervan ieder ziek beest twee ponden ingeeft. Op deze wijze laat zich dan ligt de voor alle giften voor alle beesten gevorderd wordende hoeveelheid zuur, in voorraad verdeeld, geven; zoodat het maar noodig is alle uren de vermenging dezer hoeveelheid met de bekende hoeveelheid water te doen, enz., hetwelk ligt door den bekwamen oppasser geschieden kan. De boven opgegevene hoeveelheid is ook te gebruiken voor runderen niet al te groot of al te zwaar van 3 tot 5 jaren.

Aan de jongere beesten geeft men minder zuur met meer water verdund; daarentegen aan de ouden, den trekos, het vetgemeste, het Padalische en Hongaarsche] vee, van grooter slag eenige hoeveelheden meer dan boven aangegeven is, van 15—20, of ook wel het zuur minder verdund, zoodat op iedere gift zes drachmen van het zoutzuur komen. Intusschen is voor het grootste en oudste stuk vee hoogstens een pond van het zoutzuur binnen de eerste 24 uren na de erkende ziekte volkomen toereikende.

Aanmerking. Eene andere en veel meer schoolgeregtene behandelingswijze, is die, dat men, al na de onderscheidene tijdruimten en de hevigheid der geneesmiddelen in de hevigheid der ziekte, grootere of mindere hoeveelheid der geneesmiddelen in doelmatige tusschenruimten, dagelijks 2, 3 of meermalen toedient, en alles op de af- en toeneming der ziekte toepast. Voor zulk eene behandelingswijze kan men voor de oppassers en het volk geene bepaalde regelen opgeven. Ook is dit bij talrijke kudden, zelfs ook door de bekwaamste veeartsen niet in uitoefening te brengen. Indien er iemand van droomen zoude, dat men in zulke drukkende hevig heerschende ziekten (waar de veearts of de districtarts voor vele patiënten en te gelijker tijd bij talrijke veestapels raad moet schaffen, waar dagelijks ja bijkans alle uren nieuwe zieken bijkomen, en waar de opmerkzaamheid op de verdachten en de zorg voor de gezonder verdubbeld moet worden) ieder enkel ziek beest zorgvuldig onderzoeken en op eene bijzondere aan ieder individu toepasselijke wijze behandelen kan, die heeft zeker maar weinig ondervinding omtrent de heerschende ziekten opgedaan. Hier zijn maar enkele behandelingswijzen, en zoo eenvoudig

mogelijk te gebruiken, welker uitvoering men ook dikwijls genoeg aan onkundigen opdragen moét. Iedere kunstmatige op fijnere verscheidenheden berustende behandelingswijze mist het voorgestelde doel, en benadeelt honderden om enkelen te helpen.

Bij de aanwending van het zoutzuur met ijzer verbonden is intusschen nog voornamelijk in acht te nemen:

1. Dat men hetzelfde zoo vroeg en spoedig mogelijk aanwende, voordat nog de ziekte tot haren hoogsten trap is gestegen.

2. Dat men met de te gevene hoeveelheid zoutzuur zorgvuldig, tot dat de voorgeschrevene hoeveelheid verbruikt is, aanhoude zonder uit te scheiden, al moest het ingeven van het geneesmiddel ook in nachttijd moeten geschieden. Men moet namelijk aan deze zware ziekte geen tusschenruimte tot wasdom en verhooging overlaten, en eene onvoldoende hoeveelheid van het middel blijft natuurlijk zonder uitwerking.

4. Tot de dranken is het beter koud dan warm water te gebruiken.

5. Dat men bij het ingeven van den drank voorzigtig zij, opdat men bij het buitendien alreeds moeilijke slikken geene kwade gevolgen veroorzake. Ten opzichte van dit, moet men zoodra het beest onder het ingeven van den drank maar eenigzins hoest, dadelijk ophouden en aan het beest, tot het eindigen van den hoest, ruimte gegeven worden, waarna men dan het overschot van den drank geeft. Heeft men nu na dit voorschrift spoedig en in het begin der ziekte de aangegevene hoeveelheid van het zoutzuur verbruikt, zoo wacht men, zonder verdere aan-

wending van een of ander geneesmiddel op den derden dag.

Doet er zich op dezen dag eenige beterschap voor, d. i. wordt het dier tieriger, ziet het dikwijls naar den buik om, likt het den neus, gaat hetzelfde minder leggen, haalt het ligter adem en in het bijzonder als het begint, het bij den aanvang der ziekte in zijnen maag onverteerde voedsel te herkaauwen, zoo is er geene herhaling van dit geneesmiddel, — noch ook in gewone gevallen, het gebruik van een of ander geneesmiddel — meer noodig. Zouden daarentegen, hetwelk intusschen maar zelden geschied, deze kenteekenen op den derden dag na de aangegane geneeskundige behandeling niet voorkomen, maar de ziekte in gelijke hevigheid voortduren, zoo is het noodzakelijk, dadelijk nog 6 of 8 van de boven aangehaalde hoeveelheden van denzelfden drank te herhalen, en wel evenzoo met tusschenruimten van een uur.

Deze behandelingswijze pleegt ook voldoende te zijn tot de genezing der veepest, als dezelve niet te laat, als die ziekte in haar laatste stadium is, wordt aangewend.

Is daarentegen de ziekte alreeds het laatste stadium ingetreden, wanneer alreeds de hoogste verzwakking, ruischende ademhaling te hooren is, de eetlust geheel en al verdwenen is, eene stinkende diarhee begonnen is en eene verdraaijing van den hals bemerkt wordt, dan is er weinig meer, en dus ook niet van dit allerwerkzaamste geneesmiddel te hopen. Evenwel heeft ook nog in zulke zware gevallen het gebruik van eene dubbel sterke dosis, alle halve uren herhaald in te geven, en verbonden met het herhaalde zetten van klisteren met hetzelfde middel en met wrijvingen en wasschingen van het geheele ligchaam, ook

met dit geneesmiddel, en wel een deel zoutzuur en vier deelen water, in sommige gevallen heilrijke diensten gedaan, en menig stuk pestziek vee, wonderbaarlijk gered. Doch onder het rundvee van onze streken is intusschen zelden een stuk, hetwelk zulke beduidende kosten van een helaas, zoo duur geneesmiddel zoude waardig zijn, en wij moeten daarom ook door bijzondere redenen en omstandigheden aangespoord worden, om zulk eene dure geneeswijze te ondernemen.

Het is tevens noodzakelijk, om bij deze veeartsenijkundige behandeling der dieren eene doelmatig geschikte leefregel te verordenen en in acht te nemen.

VOEDING.

In het bijzonder vereischt het voedsel eene zorgvuldige oplettendheid. Men mag namelijk in het verloop van de ziekte in het geheel geen vast zwaar voedsel geven, zoo lang de dieren niet, onder de kenteekenen van beterschap, weer aanvangen te herkaauwen. Maar ook dan nog moet de voeding zorgvuldig in kleine giften plaats vinden, en het beste is in het begin, groen bladerenvoedsel met zemelen of garstenmeel, en in het vervolg een weinig hooi te geven, van hetwelk men dan voorzigtig tot het geven het gewone voedsel kan overgaan.

DRINKEN.

Tot drinken geeft men dun meelwater met eenig keuken-

zout, het is zeer doelmatig en zelfs noodzakelijk, dit drinken aan de dieren dikwijls te geven en wel zoo dikwijls als zij daarnaar verlangen, en zelfs ook als zij het mogten versmaden, hen hetzelfde in te gieten.

Voor het overige moet men gedurende de ziekte, de dieren indien het maar eenigzins geschieden kan, liever warm dan koud houden, daar zij bij koude en togt sterker schijnen te lijden.

VERWARRINGEN DER VEEPEST MET ANDERE ZIEKTEN.
VOORKOMENDE TOEVALLIGHEDEN BIJ DE VEEPEST,
EN DE GEVOLGEN VAN DE VEEPEST.

Eindelijk vereischen ook nog de verwarringen, de voorkomende toevalligheden en de gevolgen met en van de veepest bij de behandeling eene bijzondere oplettendheid. Somwijlen namelijk komt de veepest tegelijk met de longenontsteking voor, hetwelk bijzonder bij goed gevoede dieren bij nat, koud, herfst- en winterweder pleegt te geschieden, wanneer de ziekten der borst en der longen meer algemeen zijn. In zulke gevallen verloopt de ziekte met heviger koorts, de uitademing wordt veel heeter, de ademhalingen sneller en korter, waarbij de neusgaten met geweld worden opengetrokken, de hoest herhaalt zich sterker, maar is tevens korter; het dier staat met laag neergedrukte kop, de hals wordt ver vooruit gestrekt gehouden, de dieren staan met ver van het lijf uitgespreide voorbenen en gaan zeer weinig of eigenlijk in het geheel niet liggen.

Deze gevaar dreigende toestand vereischt buiten het zoutzuur nog de aanwending van middenzouten, en bijzonder

sterke bloedontlastingen van 10 tot 12 ponden, ook herhaalde klisteren van zoutwater en het zetten van drachten. Men geve Engelsch zout VIII drachm., salpeter II drachm., keukenzout VI drachm. enz. in kokend water opgelost.

HALSONTSTEKING.

Een nog erger en bij de veepest zeer dikwijls voorkomend toeval is eene ontsteking van den hals, de keel, slikdarm en luchtpijp, welke men voornamelijk aan het ver vooruitstrekken van den hals en kop, pijn en smarten bij het aanvoelen op de keel en aan het moeilijk slikken onderkent. Voor deze kwaal worden de zoutzure dampen met voordeel gebruikt, en wel op die wijze aangebragt, dat men eenen met zoutzuur doorweekten en natgemaakten lap voor den muil der dieren hangt en aan de hoornen enz. vastbindt. Buitendien kan men ook eenen lap met (een weinig verdund) zoutzuur bevochtigd, dwars door den mond, maar boven den tong vastbinden, zoodat uit denzelfven op eene aanhoudende, maar zachte wijze het middel door de keel droppele, als men den kop van het dier in de hoogte houdt.

UITSLAG, ENZ.

Tegen den uitslag, opzwellingen, smarten en pijnen op den rug gebruikt men (tot tegenwerking van eene kwaadaardige ettering) wasschingen met een lood zoutzuur en twee ponden water, hetwelk het best door opgelegde warme dekens geschiedt.

HET VERWERPEN.

Het verwerpen of het te vroeg afkalven behoort evenzeer tot de, het meest voorkomende gevolgen van de veepest. Komt dit in het beloop der ziekte voor, voor dat nog de vee-artsenijkundige behandeling met geneesmiddelen in het werk gesteld of alreeds geëindigd is, zoo behoeft men op deze toevallen geene bijzondere acht te slaan, maar verwerpt daarentegen de koe eerst, nadat alreeds beterschap ingetreden is, en wanneer er bovendien geene aanwending van zuren meer noodig is, zoo moet men daarop werken, om de krachten der dieren zoo veel mogelijk te ondersteunen, door meel- en kleidranken met bittere en prikkelende aromatische geneesmiddelen, als: kalamuswortel, abrinth, gentiaanwortel, valleriaanwortel, anijszaad, enz.

VERZWAKKING EN HOESTEN.

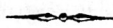
Met deze of toch met gelijksoortige middelen (als spiesglans, zwavel en de even aangegeven middelen), moeten ook zulke dieren worden behandeld, welke, nadat zij gelukkig de ziekte doorgestaan hebben, nog eenen tijd lang aan eene algemeene verzwakking lijden, of aan eenen vochtigen, holklinkenden, maar niet geene moeilijke ademhaling verbonden hoest laboreren, welke noch de anderszins hier tegen in het werk gestelde aderlatingen en verkoelende middelen verdragen kunnen, noch dezelve verdragen kunnen.

ZIEKTE DER SPIJSVERTERING EN OPGEBLAZENHEID.

Bijzonder ligt gebeurt het ook, dat dieren bij, en in de

genezing van veepest, bij terugkeerenden eetlust, al te gierig, te gulzig en te haastig, vaste voedselmiddelen nuttigen, en zich daardoor indigestie, gebrek aan appetijt en opgeblazenheid van het lijf met bezwarende adembaling op den hals halen.

Op de vernuftigste en beste wijze komt men wel deze bijkomende toevallen voor, wanneer men de bovenaangehaalde voorschriften omtrent de voeding opvolgt; maar indien intusschen toch, bij verzuim van deze, de genoemde ziektegevallen reeds ontstaan zijn, zoo moet men, tot genezing derzelve, de dieren 24 uur laten vasten, en voornamelijk eenige keeren daags bittere middelen met veel keukenzout in meeldranken inschudden, tot dat het herkauwen weder krachtiger in werking is gekomen en de eetlust weder toeneemt.

RECAPITULATIE.

Als wij, na al dit gezegde, de onderscheidene wijzen van behandelen, welke tegen de veepest kunnen worden ingeslagen, nog eens nagaan, zoo vinden wij in hetzelfde verschillende graden van onvolkomenheid, en wel:

1. Het *beste* wat gedaan kan worden, is, dat men zich voor de aansteking der veepest zoekt te beschutten; hiertoe behooren: Quarantaine instellingen, voorzigtigheid tegen vreemde en verdachte kudden van runderen, en tegen alles wat de aanstekingsstof aanbrengeu kan, en verder bewaking van zijne eigene kuddeu.

2. Hebben deze maatregelen hun doel bereikt, en is de ziekte alreeds bij eene kudde uitgebroken, zoo kan *niets beters* geschieden, dan de eerst ziek gewordene dood te slaan, en de verdachte kudde in meerdere kleine afdeelingen te verdeelen, om ieder des te zorgvuldiger na te gaan en bewaken te kunnen.

3. *Minder doelmatig* is het te achten, als de eerst ziek gewordene wel doodgeslagen, maar de verdachte kudde niet in zulke kleinere afdeelingen verdeeld wordt; want een groot getal bij elkander geplaatste runderen is moeilijker en bezwaarlijker na te gaan, en men onderkent onder hen later of te laat de reeds door de ziekte aangetaste, en

de aansteking heeft dan ook op meerdere dieren werking.

4. *Nog minder te prijzen* is het, als men uit de reeds door de ziekte aangestaste kudde, de na elkander ziek gewordenen niet dadelijk doodslaat, maar hen alleen separeert, om dezelve, of aan het natuurlijk beloop der ziekte zelve over te laten of met geneesmiddelen te behandelen, in de hoop van hen te kunnen redden.

Dan indien dit ook eens geschiedde, en men de gesepareerde zieken, zoo als overigens van zelve spreekt, nog zoo zorgvuldig bewaakt, zoo is men toch nooit zeker voor eene overdraging van de aanstekingsstof op de nog gezonde dieren der kudde.

5. *Veel gevaarlijker*, dan deze maatregelen, is intusschen nog, om bij het uitbreken der ziekte onder eene kudde, deze geheele verdachte kudde in te enten, dit mag daarentegen dan alleen worden gedaan, wanneer de ziekte zich alreeds ver heeft verspreid, en wel zoo, dat aan eene beveiliging der kudde niet meer gedacht kan worden, en als men daarom niets nuttigers meer doen kan, dan de ziekte zoo spoedig mogelijk zoeken te doen eindigen, en dezelve, als dit geschieden kan, zachtaardiger te maken, of andere toch dezelve van haar eerste begin of aan, doelmatic te behandelen, hetwelk na eene bewerkstelligde inenting des te ligter mogelijk is, omdat men bij dit de tijd van het uitbreken der ziekte naauwkeurig vooruit bepalen kan.

6. Het *minste* eindelijk, hetwelk tegen de veepest geschieden kan, is, de zieken onder de gezonde kudde te laten, en deze, volgens de aangegevene voorschriften te behandelen. En als wij bij dit alles nog ten laatste in aanmerking nemen, dat zoo dikwijls van dit alles niets ge-

schiedt, dat men het beloop der ziekte aan haar zelve overlaat of wel dezelve met ondoelmatige, tegenstrijdige of verkeerde middelen — zoo als met traan, haringen, theriak, of zoogenaamde wonderpoeders, met verhittende laxeermiddelen, met peper, knoflook, brandewijn, met zegenspreuken, amuletten en betooveringsmiddelen, of als het eens hoog komt met aderlatingen en het zetten van haarzeilen en dragten behandelt, zoo zien wij het duidelijk voor oogen, hoe vele trappen wij nog in de maatregelen tegen de veepest te klimmen hebben, tot dat wij kunnen en mogen zeggen, dat wij ons doel, de genezing der veepest bereikt hebben.

Bij de Uitgevers dezes zijn mede verkrijgbaar de navolgende
Werken :

- Dr. *Canstatt*, Ziekten van den Ouderdom en derzelve
Genezing. 3 deelen . . . . . f 8.25.
- Duisburger Catechismus. Onderscheid der Protestantsche
en Roomsch-Katholieke Kerken . . . . . » 0.15.
- Idem idem, per 25 stuks . . . . . » 2.50.
- Engelberts Gerrits*, Vaderlandsch Leesmuseum voor jonge
lieden. Met 8 platen . . . . . » 1.50.
- Kort Begrip der Christelijke Religie. 37e druk . . . . . » 0.10.
- Leven en Geschriften van Joh. Ronge. . . . . » 1.25.
- Idem idem; met Bijlagen en Portret . . . . . » 1.80.
- (Deze Geschriftjes zijn ook afzonderlijk te bekomen,
voor 5, 10 en 15 cents per stuk.)
- Leven en sterven van Jan Calvijn . . . . . » 0.50.
- Idem idem, per 25 stuks . . . . . » 5.—.
- van Schoone*, Proportie van het menschelijk ligchaam
(voor teekenaars). Met 12 platen . . . . . » 2.25.
- Uitgelezene Verhalen voor jonge lieden. Met 6 platen . . . . . » 1.25.
- Dr. *Wehlburg*, Beschouwing van het Wetsontwerp, be-
trekkelijk de Geneeskunde . . . . . » 0.40.
- Dr. *Weytingh*, (J. H. A.) Geschied-, Aardrijks- en Fa-
belkundig Woordenboek der Classieke Oudheid . . . . . » 7.25.
- Wonderdoeners en Aflaatkramers der 19e Eeuw. . . . . » 1.20.
-

